

Művelődés|3

LVII. évfolyam 2004. március

Bartók és a szarvasok
Helyzetkép Lugosról
A garabonciás
Bodor Ferenc
Starmüller Katalin képei
Derzsi Sándor
emlékezete
A kolozsvári
Szappanyváros

Művelődés

KÖZMŰVELŐDÉSI
FOLYÓIRAT

A szerkesztőség:
SZABÓ ZSOLT
(főszerkesztő)
GÁBOR DÉNES
MURAD BETTY
SÜTŐ FERENC

Postacím:
40015 Cluj-Napoca
P-ta Unirii Nr. 11., ap.7
C.P. 201
Tel./Fax: 00-40-264/591267
E-mail:
muvelodes@mail.dntcj.ro

Bankszámlaszám:
Redacția Művelődés
Trezoreria Cluj
50.09.954.99.09

Lapszámunk támogatói:
a Művelődés- és Egyházügyi
Minisztérium, a Művelődés
Egyesület, valamint:

COMMUNITAS
ALAPÍTVÁNY

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

ISSN 1221-8693
Készült a kolozsvári ATID
nyomdában

Tartalom

László Ferenc: Bartók és a szarvasok	3
Zsakó Erzsébet: A Mátyás-napok epilógusa	5
Boér Jenő: Helyzetkép Lugosról. Beszélgetés ft. Butnaru Antal lugosi esperes-plébánossal ...	6
A IX. Bányási Magyar Napok programja	7
Dezső István: Hollódtól Szilágysomlyóig	8
Sas Péter: A garabonciás. Emlékez(tet)ő Bodor Ferencre	11
Bodor Ferenc: Az én falum (Mike Tamás fotói)	12

Galéria

Gábor Dénes: Világok és virágok. Starmüller Katalin kiállítása elé	14
Forró Miklós: Szeretném végre fedél alá hozni első egyéni tárlatom. Beszélgetés RÁDULY MARGIT textilművésszel	16

Enciklopédia

Derzsi Ottó: Ajánlás	18
Lászlóffy Csaba: A „kívülálló” Derzsi Sándor pokolbeli hagyatékából	18
Herepei János: Hosszú utca, Szappany utca, Szappanyváros	21
Váry O. Péter: Háromszéki istenes emlékek	27

Lapszámunkat Starmüller Katalin alkotásaival illusztráltuk

BARTÓK ÉS A SZARVASOK

1923-as máramarosi kötetének második részében Bartók Béla az első részben közölt román népi dallamok teljes szövegét is közreadta. 1926-ban lezárt kolindakötetében ennél többre vállalkozott: a közreadott népi szövegek tudományos osztályozására is. Osztályozása a világi, azon belül az epikus, azon belül a vadászatról szóló szövegeket állítja első helyre. Ez utóbbiak többsége szarvas-, kisebbsége oroszánvadászatról szól. A szarvasvadászatot megéneklő kolindák sorszáma: 4a és 4b.

Bartók mint még annyi mindenben, ennek az osztályozásnak a kidolgozásában is tudománya úttörőjeként, amúgy „a maga esze szerint” járt el. Nem látott maga előtt olyan tudományos példaképeket, amelyeket követésre méltóknak tarthatott volna. De talán valamelyest „a maga szíve szerint” is cselekedett. A szarvasokká változott vadászfiak története ugyanis, amelyet a Maros felső folyásának a vidékén tárt fel, nemcsak mint tudóst, hanem mint alkotóművészt is megérintette, mondhatni: hatalmába kerítette. A kolindaszövegeknek ez az osztályozása a vadászkolindákkal az élen: az 1930-ban szerzett Cantata profana keletkezéstörténetének első, titokteljes – ha nem is teljességgel kifürkészhetetlen – mozzanata.

Kérdés, hogy osztályozásában és ott a szarvasvadászat-motívum kedvezményezésében befolyásolta-e Bartókot az a körülmény, hogy a szarvasüldözés motívuma a magyar nemzeti mitológiában is őshonos. (Közbevetőleg megjegyzem: a kolindaszövegek ma használatos, Monica Brădulescu felállította osztályozásában a „Vânători preschimbați în cerbi” a római III-assal jelölt főosztályban 69-es sorszámmal szerénykedik.) Bartóknak gyermekkorra óta ismernie kellett a magyar csodaszarvasmondát, mivel az akkoriban a hazafias nevelés kötelező anyaga, eszköze volt, és a Bartók-családban súlyt fektettek a nemzeti érzületre. Gimnáziumi tanulóként kellett tanulnia Buda halálát, amelyben a témát Arany János költőileg dolgozta fel. Ám rögtön le kell szögezmem, hogy a két cse-

lekménysor a közös motívumok ellenére is homlokegyenest más. Nimród (más források szerint: Ménrót) fiai, Hunor és Magor (más források szerint: Magyar) a csodaszarvas nyomában asszonyokhoz, családi tűzhelyekhez jutottak és révbe értek, a román kolindaszöveg hősei viszont maguk is szarvasokká váltak, és ezzel egyszer s mindenkorra elidegenedtek meghitt otthonuktól. A kifejtet különbözősége jelentősebb, mint egyes motívumok egyezése!

Összefoglalom a cselekményt a magam szavaival. Volt egyszer kilenc fiútestvér. Apjuk semmi más mesterségre nem tanította őket, csak vadászni. Egyszer ez a vadászcsapat egy szarvas üldözése közben átváltozott szarvascsapattá. Apjuk – nem győzvén hazavárni őket – keresésükre indult. Őket keresvén kilenc szarvasra lelt. Rögtön felvonta az íját, ám, mielőtt a nyilat kilőtte volna, a legnagyobb szarvas emberi szóval szólította meg: drága apánk, ne lőj ránk, mert megbosszuljuk: szarvainkkal felöklelünk, megsemmisítünk! Az apa válaszolt: kedves fiaim, gyertek haza! Háznak égő fákllyakkal, anyátok terített asztallal, tele poharakkal vár titeket. Az utolsó szót a legnagyobb szarvas-fivér mondta ki: kedves édesapánk, te csak menj haza édesanyánkhöz. Mi már

nem tudnánk házban lakni és pohárból borozni. Mi már csak forrásvizet iszunk.

A történetet Bartók két népi szövegváltozat összevonásából olvasta ki. Mind a kettőt 1914 tavaszán, Maros megyében gyűjtötte, az 57 soros terjedelmesebbet Felsőoroszin (Urisiu de Sus), a 34 soros rövidebbet Idecspatakán (Idicel). Nem tudjuk, mikor ötlött fel benne a Cantata profana terve és mikor kezdte el a két szöveget összedolgozni, csak azt, hogy 1930 januárjában már kész volt a librettóval. A közös verssorokat természetesen megtartotta. Ahol az azonos tartalmú sorokon belül különbségeket talált, azokat feloldotta egyik vagy másik változat javára; például: az idecspataki változatban két vadászfiú változik szarvassá, ám ő a felsőoroszi kilence mellett döntött. A különböző sorokat illetve többsoros szövegrészeket, ha nem talált köztük ellentmondást, egymás után írta. Erre is felhozok egy jellemző példát: az „a mi szájunk többé / nem iszik pohárból, / Csak hűvös forrásból” tercina mind a két népi szövegben megvan, az „a mi karcsú testünk / gúnyában nem járhat / csak járhat a lombok közt” azonban csak a rövidebben, a „mert a mi szarvunk” és a „karcsú lábunk nem lép” kezdetű tercinák viszont csak a

A szárhegyi kolostor

hosszabban. Bartók mind a négyet megtartotta és „szarvunk”, „testünk”, „lábunk”, „szájunk” sorrendben illesztette be költeményébe, amely végül 75 sorossá bővült. Ebben a bekezdésben a román forrásokra utalván kivételesen Bartók – közismertnek tekintett – librettóját idéztem, nem értelemhű fordításukat közlöm. Egyetlen sort sem „dobott el” (A négy szövegváltozat: a felsőoroszi kolinda, az idecspataki kolinda, Bartók román librettója, Bartók magyar librettója összehasonlító, jegyzetelt táblázatát lásd: László Ferenc: Bartók Béla. Tanulmányok és tanúságok. Bukarest. Kriterion 1980. 232–239.)

Az ma már nem kétséges, hogy Bartók a kompozíciós munka nagyját e maga összeállította román librettó alapján végezte el és csak az összefoglaló harmadik rész megkomponálása előtt készítette el annak magyar mását. (Az alkotói folyamat legjobb ismerője ma Vikárius László. Tanulmányai: A Cantata Profana (1930) kéziratos forrásainak olvasata. Zenetudományi dolgozatok 1992–1994. (Szerk.:) Felföldi László–Gupcsó Ágnes. Bp. MTA Zenetudományi Intézete, 1994. 115–159; Béla Bartók's Cantata Profana (1930): a Reading of the Sources. *Studia Musicologica* XXXV.1–3, Bp. Akadémiai, 1994. 249–301. A mű szellemtudományi megközelítésében mindmáig felülmúlhatlan Tallián Tibor könyve: *Cantata profana – az átmenet mítosza*. Bp. Magvető 1983.) Bartók magyar librettója már nem csak összeállítás, hanem egyéni döntések eredményeit is felsorakoztató, önértékű költemény. Amikor írta, Bartók már a nagyjából kész partitúra sugallataira hallgatva járt el. Itt-ott, úgy tűnik, a libretto csak azért szorult változtatásra, mert a román népi eredetű tömörsége miatt Bartók egy-egy verssort csak sorpárban tudott megmagyarítani. Jól példázza ezt már a 4. sor is. „Fiușori de trup” áll az eredetiben. A „testéből sarjadzott” egybevágna a mindössze két szótagnyi jelzős szerkezettel, de a sor hat szótagjába nem fért bele a jelzett alany is, így ezzel az egy román sorral két magyar sor áll szemben: „Testéből sarjadzott / Szép szál kilenc fia”. Megjegyzem, hogy a bővítmény módosított visszatérése egy már elhang-

zott sornak, amire a román forrásokban nem találunk példát. Felolvasom a két bartóki szövegváltozat négy, illetve öt soros részletét: „Cel uncheș bătrân / El că și-o d-avut / Nouă fiușori / Fiușori de trup”. Illetve: „Volt egy öreg apó / Volt néki, volt néki / Kilenc szép szál fia, / Testéből sarjadzott / Szép szál kilenc fia”. Az összevetésből kitetszik, hogy a „Volt néki, volt néki” ismétlés is forrásidegen, s még inkább a „szép szál” jelzős szerkezet. S ha egyszer engedett Bartók a kísértésnek, hogy jelzőkkel díszítse hőseit, máskor a velük kapcsolatos tárgyakkal is megtette ugyanazt. „Punte și-o d-aflat” – írja Bartók a román librettó 16. sorában, amelynek magyar megfelelője, a 21. sor: „Szép hídra találtak”. Pedig a „Hídra találtak” egymagában is kiadta volna az eredeti öt szótagját! A megszépítő jelzősítést jellegzetesen bartóki vonásként tünteti föl az expozíció utolsó sora is. „Nouă cerbi de munte” – így a forrásközelí román változat, „Karcú szarvasokká váltak” – mondja a magyar, holott a „Szarvasokká váltak” egymagában is épp hat szótag lett volna, mint a román soreredeti. (Ha a „Szarvasokká váltak” nem elégítette ki, úgy is írhatta volna, hogy „Hegyi szarvasokká váltak”. Közelebb került volna az eredeti tartalomhoz – ha már az eredeti szótagszámot feladta.) Következő példáimért átugrom a végkifejlet sokat idézett tercínáira. A román szöveg „Trupurile noastre”-t mond, a magyarban a mi testünk „karcú”; a forrásban jelzőtlen avar Bartóknál „puha”, a forrás, amelyből a szarvasok szája iszik „hűvös”. És amikor a III. részben összefoglalja a cselekményt, Bartóknak a forrás hűvössége sem elég. Újabb jelzővel látja el: „A szájuk többé / Nem iszik pohárból, / Csak tiszta forrásból”. A jelzővé általánosult „Csak tiszta forrásból” tehát nem a népi szövegekből vétetett, hanem Bartók egyéni költői képe!

Hogy Bartóknak mennyire fontosak voltak a maga költői képei, a legbeszédesebben a román librettó 25. sora példázza. A népi forrás azt mondja: a fia keresésére indult apa addig vadászott, „P’unde și-au d’aflat / Nouă cerbi de munte”, vagyis „ahol kilenc hegyi szarvasra talált”. A p’unde

helyhatározót Bartók zseniálisan félrehallotta és punte=hídként írta be román szövegkönyvébe. (Valószínűleg nem tudta, hogy a Maros felső folyásánál élő román parasztság a hidat podnak mondja.) Szótévesztését utóbb észrevette (lehet, hogy más figyelmeztetett rá) és helyesbítette az idézett helyet: a román kolindáknak szentelt kötetében természetesen a forráshű p’unde áll. De a román librettóban megmaradt a punte! (Így az sem csak összeállítás.) A magyarban pedig – mondhatjuk: bejellemző! – jelzőt is kapott a híd: „Reátalált a szép hídra”, amitől a sor nyolc szótagúvá lett. (Mondanom sem kell, a népi szövegek sorai mind teljes vagy ötösré csontult hat szótagú sorok. Nincs olyan román népköltési alkotás, mely úgy változtatná a szótagszámokat, mint Bartók kantáta-szövege.)

A szövegkönyv bővítésének más eszközeivel is élt Bartók. Változatlan vagy kevésbé megváltoztatott sor-, illetve sorpárismétléseket vezetett be a magyar szövegbe, például a magyar librettó 25–28. soraiban: „Erdő sűrűjében / Szarvasokká lettek: / Karcú szarvasokká váltak / Erdő sűrűjében”. Olykor variált sorvisszatéréseket is bevezetett: 15. sor: „És vadra vadászott”, 17. sor: „A vadra vadásztak”, 19. sor: „És addig vadásztak”. Ezek a szószaporító megoldások természetesen idegenek a román népi összövegektől, Bartókra vallanak.

A harmincas évek feszültségterhes légkörében, amikor magyar és román sovíniszták keresztüztüében kényszerült szembenézni a hitleri totalitarizmus közelítő fenyegetésével, Bartók nem vállalta fel a nyilvánosság előtt művének román gyökereit. A Cantata profana partitúráját a szűkszavú „népi szövegekre” jelzéssel bocsátotta a nyilvánosság elé, és ezzel nemcsak a népi források eredetét kódosította el, hanem önnön fordítói és költői szerepét is. Ami a „népi szövegek” etnikai hovatartozását illeti, a tények köztudomásúak immár. Kevésbé ment át a köztudatba, ami pedig nem kevésbé fontos idevágó tudnivaló: a mű komponálása közben Bartók szuverén alkotói szabadsággal kezelte nyersanyagát, a román kolindaszövegeket. Első, román librettója még szinte csak

összeállítás, de a magyar már saját költeménye – erre iparkodtam előbb egy-két megvilágító példa segítségével rámutatni. A tény már csak azért is fontos, mert a bartóki szövegnek megvan a maga önálló utóélete is, és – mi tagadás? – összehasonlíthatatlanul népszerűbb, mint a mű zenéje. A Cantata profana Bartók egyetlen olyan műve, amelyet nem nehéz a huszadik század ideológiai irányzatainak az összefüggésében értelmezni, és bizony sokan hüvelykeztek ki „mondanivalóját” anélkül, hogy egy hangot is hallottak volna zenéjéből. Számos – ha nem éppen számtalan – költői parafrázis és képzőművészeti alkotás született a nyomában, amelyek szélesebb körben hatnak, mint maga a szöveges zenemű, vagy az idevágó zenetudományos irodalom. A „híd” Bartók költői jelkép-rendszerének kulcsmotívumává

általánosult. A „Bartók hídjára lépett” ma már szólás; azt jelenti: elhagyta hazáját, amelytől végleg elidegenült, ahová többé nem tér vissza. A „csak tiszta forrásból” toposzt pedig már-már közhellyé koptatta a világ.

Honnan e mű oly hatásos művészi hitele? Honnan a meggyőző ereje a szövegkönyvíró Bartók Bélának, akinek bizonyára eszébe sem jutott, hogy évtizedekkel a halála után valaki költőnek is fogja minősíteni?

A lehetséges válaszok legegyeszerűbbike: a Cantata profana szövegének forrásai a román népi kultúra – és egyáltalán: az egyetemes népi kultúra – legjavához tartoznak, ha Bartóknak kellett is eljönnie ahhoz, hogy kivételes szépségükre fölfigyeljen a világ. Ám az is lehet, hogy a hallgató kéri a műből, sőt már szövegéből is: Bartók ez alkalommal a maga sor-

sát jelezte előre. 1930. szeptember 8-án zárta le a partitúrát és tíz év múltán, 1940. október 12-én maga is „Bartók hídjára lépett”. (Ismeretes, hogy az ő szabad világa, ahonnan nem nyílt számára visszaút Európába és thoe elidegenült magyar hazájába, az Amerikai Egyesült Államok volt.) A román népi irodalom kollektív alkotása, amely alkotói énjét lenyűgözte, költői és zeneszerzői műhelyében önnön legszemélyesebb szarvas énekeként öltött új testet.

„Bartók és a szarvasok” – írtam címmel felolvasásom kéziratát fölé. Az alkotó ez esetben kivételes mértékben azonosult alkotásának hőseivel. Akár úgy is írhattam volna: „Bartók, a szarvas”.

LÁSZLÓ FERENC

A Mátyás-napok epilógusa

2004. március 6-án került sor a kolozsvári Györkös Mányi Emlékházban a Mátyás-napok utolsó előadásaira. Népes közönség hallgatta meg László Ferenc előadását a szarvasokká vált fiúkról, valamint Molnár V. József fejtegetéseit a szarvas- és a madármotívumról Székétyi napjainkig. Ez utóbbi témához kapcsolódott az Unitárius Nőszövetség hagyományápoló köre által szervezett kiállítás, mely a madármotívum népművészeti alkalmazását igyekezett bemutatni.

A népművészet minden ága, Erdély minden vidéke használja a madármotívumot, ezt szemléltettük a kiállítással. Leggazdagabb anyagunk a szóttesek, varrottasok világából volt. A kalotaszegi szedetttes párna (Buttáné Posta Erzsébet munkája) mellett Szőke Károlyné székely szedetttesei mutatták be a változatos motívumokat, az egyszerű madár mellett ott volt a páva és a pelikán is. A régi motívumok mellett Nagy Imre és Bandi Dezső fel-

dolgozásait is álomcsép falvédőbe szőtte az agyagfalvi tiszteletes asszony.

A varrottasok változatos technikával készültek. Megláthattuk a pávamotívum keresztiszemes változatát egy régi árapataki párnán Zólyominé Gyulai Erzsébet gyűjteményéből, régi és újabb széki párnák, párnacsúpok képviselték a Mezőség népművészetét (Balázs Péterné Kőrössi Ibolya és a Zólyomi család gyűjteményéből). Kalotaszeg írásos és vagdalásos technikával készült darabjai a kolozsvári Orbán Sándorné és a bánffyhungyadi Kador Máriát dicsérték. Mellettük az udvarhelyszéki varrottasok változatos madarai is megjelentek, a kolozsvári Orbán Sándorné Forrai Erzsébet az oklándi Lajthay Rozália, László Zsuzsánna, Dimény Erzsébet, a kőhalmi Sipos Márta, a homoródújfalusi Györke Irma és a székelykeresztúri Gagy Dénesné munkái adtak ízelítőt ennek a vidéknek jellegzetességeiből. Végül meg kell

említenünk a Kolozsvári Belvárosi Unitárius Egyházközség tulajdonában levő torockói rámanvarrottas futót, melyen az ún. nagy kígyós mintában is megtaláljuk a madarakat.

De nem csak a textilanyagokon jelennek meg a madarak, gyönyörködhattunk Kador István bánffyhungyadi faragó művészi igénnyel készített munkáiban, valamint a székelyudvarhelyi Simon Gotthárd Anna által festett madármotívumokban, amelyeket a bútortestők használnak. Nem maradt el a kerámia sem, régi és újabb korondi bokályok, talacsok és egy régi széki kályhacsempe képviselték ezt az iparágat, Forró Agnes és Zólyomi Emese gyűjteményéből.

Köszönet a szépet szerető gyűjtőknek és a szépet készítő népművészeknek a kiállítás támogatásáért.

ZSAKÓ ERZSÉBET

Helyzetkép Lugosról

Beszélgetés ft. Butnaru Antal, lugosi esperes-plébánossal

Háromszor is sikerült elbeszélgetnem – kétszer lugosi plébánián – a Moldvából származó ft. Butnaru Antal esperes-plébánossal, akinek egyénisége – úgy érzem – nagymértékben rányomta bélyegét e bánsági település katolikus hitéletére és ifjúsági mozgalmára. Ezért – és nemcsak ezért – szeretném bemutatni az olvasóknak. És hogy jobban megismerhessük, kezdjük élettrajzi adatainak lejegyzésével.

– Plébános úr, kérem meséljen magáról, hol, mikor és milyen családban született?

– 1965 májusában születtem a Bákó megyei Klézse községben. Édesapám gyári munkásként dolgozott, és ingázott a 20 km-re fekvő Bákó és Klézse község között. Ő sajnos korán elhunyt, így édesanyám özvegyasszonyként nevelt engem és nővéremet. A kollektív gazdaságban dolgozott és a ház körüli gazdaságban – sokat –, hogy bennünket tisztességesen felneveljen és iskoláztasson.

– Hol végezte iskoláit és teológiai tanulmányait?

– Az első tíz osztályt szülőfalumban végeztem román nyelven, majd a gyulafehérvári kántoriskola következett, azaz a XI. és a XII. osztály. Az érettségit 9 hónap katonaság követte a Bihar megyei Belényesen. Teológiai tanulmányaimat szintén Gyulafehérváron végeztem 1984 és 1990 között. Iskolás éveimmel kapcsolatban csupán azt szeretném megjegyezni, hogy Isten kegyelmének tartom, hogy pap lehettem, ugyanis a kántoriskola megkezdésekor sem írni, sem olvasni nem tudtam magyarul rendesen. Az első évharmad végére aztán – komoly tanulással és tetemes pluszmunkával – rendbejöttem és azután már nem voltak problémáim. Az tény, hogy erre a kemény három hónapra nagy szükség volt, hogy a későbbiek során helytállhassak.

– Miért és mikor választotta az egyházi pályát, a papi hivatást?

– Azt vallom, hogy az igazi papnak erre a pályára születnie kell. Természetesen sok függ attól, hogy milyen környezetben születik bele az ember. Az közismert,

hogy a csángók nagyon vallásosak, az én családom is az volt. Én már kis gyermekként vágytam arra, hogy később pap legyek, de az akkor még túl magas célnak, elérhetetlen valaminek tűnt. Szerencsém volt édesanyámmal, aki kezdetől fogva bátorított, vele mindent nyugodtan megbeszélhettem. A lökést édesanyám bátyja adta, aki valamikor papnak készült, de a második világháború nehézségei miatt meg kellett szakítania teológiai tanulmányait. Amikor megtudta, milyen álmaim vannak, erkölcsileg – szóval is és tettel is – támogatott, segített. A teológia hat éve alatt is tartotta velem a kapcsolatot.

– Melyek voltak papi pályájának eddigi állomásai, kihelyezései?

– Felszentelésem előtt a gyakorlati három hónapot Lugoson töltöttem. Ide szől az első kihelyezésem is, ahol két és fél hónapig káplánként tevékenykedtem. Még ugyanabban az évben Aradra, a belvárosi minorita templomba helyeztek át. Tíz hónap múlva 1991. szeptember 1-től a moravica-nagyszámi plébániára kerültem plébánosnak, míg nem egészen két év múlva 1993 júniusától Pankotára neveztek ki. Innen 2000. december 1-től Lugosra kerültem első kihelyezésem színhelyére, ahol december első vasárnapján megtörtént plébánosi beiktatásom, ugyanakkor tettem le a szörényi esperesi fogadalmamat is.

– Hogyan kezdett hozzá az itteni feladatokat, gondok megoldásához?

– Első feladatomban tartottam a plébánia pénzügyi helyzetét rendbe tenni. Emellett – hasonlóan eddigi szolgálati helyeimhez – igyekeztem a reám bízott egyházi épületeket – templomokat, kápolnákat, plébániákat – rendbe hozni, hogy elkerüljük azok romlását, pusztulását. A lugosi temetőben levő kápolnát sikerült kívülről és belülről renováltatni. Úgyszintén a Lugoson levő Szent István kápolnát is nemsokára befejezik. Ez az épület is hozzánk tartozik, kár lett volna tovább halogatni a javítását és pusztulni hagyni. A filiákban, Vecseházán tervezzük a templom külső reno-

Ft. Butnaru Antal

válását, de csakis az onnan kívándorolt német nyelvű hívek anyagi támogatásával tudjuk megoldani, tudniillik ott már igen kevesen vannak a katolikus hívők. Tárgyalásokban vagyunk a gizellafalvi templom rendbetételéért is, ott ugyanis már elkezdődött a hívek – bel- és külföldiek – gyűjtése erre a célra. Bár, mint említettem, lehet 4400 híve is egy plébániának, bármilyen jól gazdálkodik is az ember, manapság önerőből, a mostani árak mellett már nem lehet templomot javítani, renoválni. Ehhez az itteni és az innen elszármazott hívek, segélyszervezetek és a püspökség összehangolt segítségére van szükség.

– Mi a helyzet az itteni hitoktatással?

– Lugoson már évek óta az iskolákban folyik a hitoktatás, ahol a tanulókkal képzett tanerők foglalkoznak szakszerűen. Itt a plébánián az elsőáldozásra és a bér-málkozásra készítjük fel a gyerekeket. Ezeket az órákat a plébánia épületében szombatontként szoktuk tartani. Már kezdetől fogva három – magyar, német és román – csoportba várjuk a jelentkezőket. De sajnos van olyan év, amikor magyar és német csoportba senki sem jelentkezik. Pedig VIII. osztályig Lugoson van magyar nyelvű oktatás, a német nyelvű tanítás az 1990-es nagy vándorlási hullám után szűnt meg. Ami a magyarokat illeti, itt sok a vegyes házasság (ilyenkor a gyerekeket legtöbbször román iskolába, román nyelvű hitoktatásra járatják), a Magyarországra való áttelepedés vagy a munkahe-lyek utáni elvándorlás.

– Van-e egyáltalán a katolikus

fiatalok között egyfajta szervező-dés, ifjúsági mozgalom?

– Ideérkezésemkor nem volt, most van ifjúsági mozgalom. Hisz azóta megalakult egy ifjúsági csoport (az itt élő három nemzetiség tagjaiból, ezért közös nyelvük a román), de ez nem olyan, mint amilyen az én ifjúkoromban volt. Valahogy akkor nagyobb volt a fiatalok érdeklődése, lelkesedése. A hittanórákra buzgón jártunk, hisz jutalmunk egy szentkép volt. Ha pedig a plébános úr cukorkát is osztott ki közöttünk, az valóságos ünnepet jelentett. Ma valahogy másként áll a helyzet. Baj van a fiatalok érdeklődésével, prioritásával. Ezt a jelenlegi csoportot is nagyon nehezen szedtem össze, és a létszám sem megfelelő. Az a 20-25 fiatal túl kevés egy 4400 lelket számláló plébánián... Ezzel a csoporttal általában szombaton este szoktunk rendszeresen találkozni, akkor szervezzük meg rendezvényeinket (igemagyarázat, vallásos énekek és jelenetek bemutatása, kirándulások megbeszélése stb.). Még ha bizonyos sikereket el is értünk ezzel a csoporttal, akkor is hangoztatom, hogy a mai fiataloknak más az érdeklődése. Ezen el kellene gondolkozni, és ha lehet: változtatni. Főként azoknak, akik országos szinten foglalkoznak az ifjúsági mozgalommal, hogy figyeljenek jobban oda az idő jeleire, és arra, hogy mi az, amivel fel lehet kelteni a fiatalok érdeklődését, valamint, hogy hogyan lehet az egyház azon oldalát bemutatni, ami vonzza őket. Az ifjúsági mozgalomba – úgy érzem – még több laikust kellene bevon-

ni, akik rendezvényeket, előadásokat, gyakorlati ismeretszerző tevékenységeket szervezzenek nekik. Úgyanakkor – és ez újból csak az én elképzelésem – a városban tevékenykedő olasz, karitatív apácarend tagjait (2 idős és 5 fiatalabb) is bevonnám az ifjúsági mozgalom lebonyolításába, hisz ők nap mint nap, munkájuk révén (óvodát vezetnek, szerény sorsú gyerekekkel foglalkoznak) óriási élettapasztalattal rendelkeznek, és ezt átadhatnák nekik...

– Milyen mértékben szokott a katolikus egyház bekapcsolódni a város magyar kulturális életébe, rendezvényeibe?

– Mivelhogy közepes nagyságú város vagyunk, kb. 45 000 lakossal, a rendezvények is ezekhez a méretekhez szabottak. Azt nyugodtan állíthatom, hogy komoly kulturális vagy ökömenikus jellegű rendezvényeken jelen szoktunk lenni. Ha felkérnek, részt szoktunk venni a város rendezvényein, vagy én, vagy a káplán úr el szoktunk menni. Minden felkérést a lehető legnagyobb jóakarat-tal kezelünk, templomunk ajtaját is megnyitjuk egy-egy magyar rendezvény, megemlékezés előtt. Így, eddig többször is, március 15-ét és október 6-át is templomunkban ünnepelte a lugosi magyarság. Azt persze nem szabad elfelejtenünk, hogy híveink a magyarokon kívül németek és románok is, tehát az ő rendezvényeik előtt is kaput kell nyitnunk, hogy ne keltsünk elégedetlenséget, hogy betartsuk az arányt.

– Egyszóval milyenek az itteni emberek, a lugosi hívek?

A lugosi római katolikus templom

– Most az évkezdeti házszen-telések alkalmával sok helyen megfordultam, sok emberrel megismerkedtem és állítom, hogy közöttük sok a rendes ember, jó keresztény. Ezek az emberek szívesen fogadtak házaikba és őszinte nyíltsággal beszéltek magukról, gondjaikról, bajaikról. Ez is megerősített abban, hogy az itteni hívek adakozóak és segítőkészek, hogy többségük tenni akar egyházáért, templomáért és papjáért. Ezek szerint itt még semmi sincs veszve, itt mindenre van remény...

– Főtisztelendő úr, köszönöm a beszélgetést.

BOÉR JENŐ

A IX. BÁNSÁGI MAGYAR NAPOK PROGRAMJA

2004. április 16–25.

Április 16. péntek

17 óra – TEMESVÁR – Kós Károly Közösségi Központ: a Temes megyei kézművesek közös kiállításának megnyitója, tanácskozás a népi kézművesség meghonosításának lehetőségeiről, Csongrád megyei és székelyföldi szakemberek részvételével.

Április 17. szombat

18 óra – TEMESVÁR – Ion Vidu Zenekollégium koncertterem: a szegedi Molnár Dixiland és a temesvári Bega Blues Band dzsessz-zenekarok közös koncertje.

Április 18. vasárnap

6 óra – szervezett kirándulás az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkba.

Április 19. hétfő

17 óra – TEMESVÁR – Szent Gellért Líceum (Regina Maria tér 1. sz.) díszterem: 120 éves a temesvári köz-

világítás – vetítéssel egybekötött város- és kultúrtörténeti előadás.

Április 20. kedd

17 óra – TEMESVÁR – Bánát Múzeum szépművészeti részlege (Mercy utca 8. sz. II. em.): a Temesvári Nyugati Egyetem Képző- és Díszítőművészeti Karán tanuló magyar egyetemisták közös kiállításának megnyitója.

17 óra – ARAD – Minorita Művelődési Ház: Zengő ABC – Lukácsi Katalin budapesti színművésznő gyermekműsora.

Április 21. szerda

11 óra – ÚJSZENTES – Művelődési Ház: Zengő ABC – Lukácsi Katalin budapesti színművésznő gyermekműsora.

17 óra – TEMESVÁR – Megyei Művelődési és Művé-

szeti Központ (Ungureanu utca 1. sz.): Zengő ABC – Lukácsi Katalin budapesti színművésznő gyermekműsora.

Április 22. csütörtök

10 óra – TEMESVÁR – Nyugati Egyetem: A Vaskultúra útja a Bánságban – konferencia a bánsági vasipar kifejlődéséről különös tekintettel a Maderspach család szerepére, temesvári, resicai és magyarországi szakemberek közreműködésével, az alkalomra kiadott kétnyelvű ismertető füzet bemutatása.

17 óra – Adam Müller Guttenbrunn Ház: filmvetítéssel egybekötött megemlékezés Maderspach Franciskáról, az 1848-as forradalom hősről, születése 200. évfordulója kapcsán, valamint férjéről, Maderspach Károlyról és a Hoffmann családról, a bánsági vasfeldolgozás megalapítóiról.

10,30 óra – LUGOS – Grozăvescu Színház: Zengő ABC – Lukácsi Katalin budapesti színművésznő gyermekműsora.

Április 23. péntek

9 óra – RUSZKABÁNYA (Krassó-Szörény megye): egésznapos rendezvény Maderspach Franciska születése 200. évfordulója tiszteletére helybeliek, temesvári érdeklődők, magyarországi családtagok részvételével (emléktábla leleplezése, ökumenikus istentisztelet, folklórműsor, a vasipar relikviáinak megtekintése, piknik).

Április 24. szombat

11 óra – ÓTELEK – Művelődési Ház: a részvevő együttesek utcai felvonulása népviseletben, Hagyománykeresőben – folklórműsor, a temesvári Bokréta, a nagycsanádi Vadrózsa, a Szeged Táncegyüttes és a horgosi néphagyományőrző együttesek közös műsora. 11 óra – IGAZFALVA – Művelődési Ház: Karikába legények – folklórműsor, a temesvári Kisbokréta, az igazfalvi Szivárvány, a Lugosi Táncegyüttes, a végvá-

ri Muskátli és Csúrdöngölő, a dettai Búzavirág, a Szeged Kardos és a magyarcsanádi hagyományőrző együttesek közös műsora.

17 óra – ZSOMBOLYA – Művelődési Ház: Hagyománykeresőben – folklórműsor, a temesvári Bokréta, a nagycsanádi Vadrózsa, a Szeged Táncegyüttes és a horgosi néphagyományőrző együttesek közös műsora. 19 óra – LUGOS – Grozăvescu Színház: Karikába legények – folklórműsor, a temesvári Kisbokréta, az igazfalvi Szivárvány, a Lugosi Táncegyüttes, a végvári Muskátli és Csúrdöngölő, a dettai Búzavirág, a Szeged Kardos és a magyarcsanádi hagyományőrző együttesek közös műsora.

Április 25. vasárnap

11 óra – VÉGVÁR – Művelődési Ház: Karikába legények – folklórműsor, a temesvári Kisbokréta, az igazfalvi Szivárvány, a Lugosi Táncegyüttes, a végvári Muskátli és Csúrdöngölő, a dettai Búzavirág, a Szeged Kardos és a magyarcsanádi hagyományőrző együttesek közös műsora.

11 óra – DETTA – Művelődési Ház: Hagyománykeresőben – folklórműsor, a temesvári Bokréta, a nagycsanádi Vadrózsa, a Szeged Táncegyüttes és a horgosi néphagyományőrző együttesek közös műsora.

17 óra – TEMESVÁR – Diákház (Józsefváros): Hagyománykeresőben – Karikába legények – folklórműsor, a temesvári Bokréta és Kisbokréta, az igazfalvi Szivárvány, a Lugosi Táncegyüttes, a nagycsanádi Vadrózsa, a végvári Muskátli és Csúrdöngölő, a dettai Búzavirág, a Szeged Kardos, a Szeged Táncegyüttes, a magyarcsanádi és a horgosi hagyományőrző együttesek közös műsora

További információk: Temesvári Magyar Nőszövetség (RO – TIMISOARA, 300024 Bd. Revoluției din 1989 Nr. 8 Tel/fax: +40-256-493338, e-mail: rmdsz@mail.dnttm.ro)

Hollódtól Szilágyosomlyóig

Frissen megszerzett orvosi oklevéllel a zsebemben meg kellett értenem, hogy Nagyváradon nem maradhatok, szakképesítésre csak három év után jelentkezhetem, kénytelen voltam elfogadni egy körzeti orvosi állást Hollódon. Így aztán búcsút vettem a Pece-parti Párizstól, és lelombozódva 1958 második felében fél-normás fizetéssel, de egésznormás munkaidőben dolgoztam a Belényeshez közel fekvő faluban fél évig.

Dull József volt az előttem ott szolgált vasúti orvos, de ő már sikeresen versenyvizsgázott és a nagyváradi ortopédiai és traumatológiai kórházba került alorvosnak. Beiktatásomhoz elkísért a venterei születésű Ioan Crețu, aki a Nagyváradi CFR kórház igazgatója volt, így az én főnököm lett.

Vonattal mentünk. A főnököm beült az első osztályú vagonba, én a másodosztályúba, így beszélgetésre nem került sor, amit pedig annyira óhajtottam volna. Estére értünk Hollódra 1958. október 25-én, és még aznap át kellett vennem az orvosi rendelőt, teljes felszereléssel és a házi patikával Florica nővértől, mivel Dull doktor távozása után csak neki adhatta át. Láttam, hogy az új igazgatónak sem türelme, sem kedve nem volt az átvételnél asszisztálni, hiszen nem az én semmiségemért kísért el, hanem a másnapi vadászat kedvéért jött. Én csak ürügy voltam arra, hogy

igazoltan jöhessen Hollódra, azaz Venterére, az ő szülőfalujába.

A gyógyszereszekrénnel kezdtük. Sorra vettük a számtalan orvosságot, csupasz kézzel számolgattuk a tablettákat, hiszen a gumikesztyű akkoriban nemcsak drága portéka volt, de többnyire hiánycikk is. Mire a gyógyszerek átadásánál a dilaudenig (morfin készítmény) jutottunk, elvették a villanyáramot. Az igazgatóm erre, láthatóan örömmel felállt és átadott az állomásfőnöknek, aki továbbított az állomásslolgának, hogy kísérjen el a vendégszobáig.

Sajnos, rosszul kezdődött a hollódi orvosi pályafutásom, mert az első éjszaka (szombat volt), a vendégszobában súlyosan megbetegedtem. Elkövettem azt a hibát, hogy öngyógyítással próbálkoztam, amitől annyira óvott egykori belgyógyásztanáróm, Málnási Géza.

Végül beláttam, hogy orvosi segítséget kell kérnem a szomszédos venterei körzeti orvostól. A legnagyobb meglepetésemre a segítség Vay István venterei körzeti orvos személyében érkezett meg egy kétkerekű kordén, akit jól ismertem egyetemista koromból, mert a gyönyörű és bájos évfolyamtársnőmet, Nagy Emíliát vette feleségül, de udvarlása idején számtalanszor találkoztunk és közeli barátságba kerültünk még egyete-

mi éveink idején. Percek alatt megállapította, hogy heveny fégengnyűlvány-gyulladásom van, tehát sürgősen meg kell operálnak a belényesi sebészeten.

Megkértem a barátomat és kollégámat, hogy a mentővel ne Belényesre, hanem Váradra vigyenek, hogy ott az általam már jól ismert és nagyra becsült Krisán Zoltán sebész főorvos operáljon meg. A belényesi mentőállomás elhárította a szállítást azzal, hogy ők csak a belényesi kórházba szállíthatnak betegeket. Közben telt a drága idő, és én egyre rosszabbul éreztem magam. Beláttam, hogy a barátom mindent elkövetett, de a kérésemet nem tudta teljesíteni.

Éppen vasárnap estére érkeztem meg a mentővel a belényesi sebészetre, de gyorsan kiderült, hogy nincsen villanyáram (egyenáram!), nincsen steril műszer, de nincs a kórházban dr. Andor sebész főorvos sem, a másik sebészorvos pedig éppen esküvőn volt.

Vay Pista barátom nagy nehezen összeverbuválta a műtői csapatot. Kifőzték a műszereket, előkerült két nagy petróleumlámpa, a sebészek bemosakodtak, engem reszketve a műtőasztalra fektettek és megkezdődött a helyi érzéstelenítés. (Csak 5-6 év múlva tanulta meg az egyik belényesi sebész Nagyváradon az altatógép kezelését!)

Nehéz volt a műtét, mert a gyulladt fégengnyűlvány a vakbél háta mögött feküdt, és ezért utóbbit a felszínre kellett húzni, ami nagy fájdalommal járt. Ordítottam is, mint a fába szorult fégeng. A nyugtatgatás nem használt, de végül a műtét mégis sikerült, és én is megnyugodtam. A szép Emília és Pista barátom gyakran meglátogattak és nagy magányomat baráti, és kollegiális szeretetükkel enyhítették.

Az állomásfőnök csak egy hétre bocsátotta rendelkezésemre a vendégszobát, de térítés ellenében. A hét után már nagyon sürgötött, hogy költözzek ki, mert szüksége van a vendégszobára. Közben a bukaresti származású nővéremmel, Floricával jártuk a falut, hogy albérletet keressünk számomra. Alig erősödtem meg a műtét után, máris egy súlyos grippe-járvány közepén találtam magam 1958 őszén. Úgy szólván kézről kézre adtak a betegek, mert nem volt olyan ház, ahol 1-2 személy ne lett volna beteg. Gumicsizmában dagasztottuk a közvetlen hollódi utcák sarát. Mindenütt érdeklődünk albérlet után, de a válasz mindig az volt, hogy: „az első szoba, a tiszta szoba, azt nem adhatják, a második szobában az öregek vannak, azt azért és a harmadik szobában pedig a második és a harmadik generáció lakik, azt meg azért nem adhatják”.

Ilyen kényszerhelyzetben nem volt mit tennem, mint a rendelések színhelyén, a vizsgálóban ütöttem fel a tanyámat. Ágyam, egy régi, kimustrált műtőasztal lett a vizsgálóban, amit éjszaka alvásra, nappal pedig betegvizsgálatra használtam. A takaróm, hol jobbra, hol pedig balra csúszott le a rendelő linóleumára.

Egy napon az állomás egyik dolgozója munkahelyi balesetet szenvedett, és elkísérte a pályamester is a rendelőbe, mert ha más betegséget nem is, de a munkahelyi balesetet nagyon komolyan vette a vezetőség. Érdeklődött, hogy miként érzem magam, és hol kaptam szállást Hollódon. Mivel benne megértő embert véltem felfedezni, elmeséltem neki sanyarú állapotomat. Azt válaszolta, hogy ez tarthatatlan helyzet az orvosuk számára ilyen gazdag faluban, és ő megpróbál segíteni rajtam.

Hollód az 1940-es évektől vasúti csomópontnak számított, nagy mozdonydepóval, vasúti műhellyel, de az újra visszarendeződött határokkal elvesztette előbbi fontosságát, üressé vált épületek maradtak, el-

hanyagolt, lerobbant állapotban, lakatlan helyen, a falu peremén. Az újaegyesült Erdélyben már itt halad el a nagy forgalmú Vaskohsziklás-Bukarest felé menő gyorsvonat. A falu minden házából valaki a vasútnál dolgozott, de megvolt a magángazdaság is, mert még a kollektivizálás előtt voltunk. A szép, kérkedő házak egymás után épültek. Összehasonlíthatatlanul jobban éltek az emberek Hollódon, mint az én szülőfalumban, a mezősegi Vajdakamaráson. Noha Hollódon vasút volt, de már a falu közútjaira senki sem gondolt. Esős időben a sár a mezősegi sárral vetekedett.

Egy állami gazdaság működött a falu határában (azt hiszem, hogy a görög katolikus egyház elkobzott földjein). Így aztán az egyszerűbb munkaerőt már ez is felszívta. A gazdaságnak volt egy kantinja is, ahol orvos, tanító, tanár, tisztviselő ebédelhetett, de ez a minimális egészségügyi követelményeknek sem felelt meg, igaz, hogy az igények is csak ilyenek voltak. A régi papi pincéből még mindig hozzá lehetett jutni jó minőségű borhoz, a környék erdeiben nemcsak a vadászok, hanem a vadászok is megtalálták számításukat.

Orvosi tevékenységem lényege a vasúti dolgozók táppénzes állományba vétele volt, főleg, mert az igazi betegek az idegen, fiatal orvosban nem nagyon bíztak, inkább elmentek a szomszédos faluba, Venterére, a már megismert és megkedvelt Vay doktorhoz.

Elődeim egy kis borra valóért már táppénzes állományba vettek bárkit, amire főleg a mezőgazdasági munkák idején került sor. Próbáltam ilyen téren rendet teremteni, de miután megfenyegettek, lemondtam erről, inkább az elmenetelen törtem a fejemet. Nagyon sok hollódinak nem tetszett, hogy magyar vagyok, de ezen nem tudtam – nem is akartam – változtatni. Mindössze csak egy magyar ember élt a faluban, a monarchiabeli kisbíró.

Egyetlen hely, ahol otthonosan éreztem magam, a Vay Pista és felesége, Emília venterei lakása volt, ahol mindig szeretettel vártak. A nagyszerű, emlékeztető, finom vacsorák után rendszerint hármában römiztünk. A házigazda nemcsak kitűnő orvos, szervező és nagyszerű vadász volt egy személyben, de még a römiben is mindig ő nyert, lepipálva engem és szeretett feleségét, Emikét. Megtárgyaltuk közös problémáinkat, mert rádió, televízió nem volt ezekben az években.

Néhány nap múlva jön az én pályamesterem: volna a falu szélén egy üres szoba, és azt nekem adná, igaz, hogy az ablaka alatt megy el a vaskói gyorsvonat, de ha nincs jobb, nézzem meg. Nyomban felkerestem az elhagyott üres, piszkos szobát (egykoron vasúti laktanya lehetett), s mindenek ellenére igent mondtam, nem látván más lehetőséget a lakhatóságra. Ígéretet kaptam, hogy valami bútortárat is szereznek a szobába és tűzfűrészt is gondoskodnak. A pályamester szerzett egy vaskályhát, tűzfűrészt, vaságyat, egy asztalt székekkel, ám szekrényt és fogast már nem tudott adni, de a falba nagy szögeket veretett, ahová a ruhámat felakaszthattam. Hát beköltöztem, minthogy a faluban nem sikerült albérletet kapnom.

Egyetlenegy új, szürke vasalt nadrágom volt, elsőnek ezt akasztottam a falba vert szögre. Egy pár nap múlva fel akartam venni a vasalt nadrágomat, de a legnagyobb meglepetésemre a csupasz jobb térdem kilátszott a nadrágból. Aprólékosan figyeltem a csodát és megállapítottam, hogy valaki borotvapengével vágta le a nadrágom jobb szélén a vasalás élettől legálább 10-15 cm hosszúságban. Gyanakodni kezdtem egy-két személyre, a durva viccért, de egy hét múlva kiderült az igazság, mert a minden nap használt nad-

rágomon is hasonló jelenséget észleltem. A sebészi precizitással elkövetett műtétet az éhes egerek művelték a féltve őrzött, legszebbik nadrágomon, mivel élelmet nem találtak a lakásban, így a gyenge tápértékű nadrágom éléhez nyúltak bosszúból.

Ami a lakást illeti, hát azzal jól bevásároltam, mert minden nap négyszer eldübörgött a gyorsvonat az ablakom alatt, úgy hogy még a cserepek is zörögtek az egykori munkásszállás fedelén. Ez volt a totális ébresztés, de ezen kívül naponta többször is elcsörömpölt az ablakom alatt a személyvonat, no meg aztán a nappali és éjszakai sok tolatás és pályarendezés biztosította az álmatlanságot.

A Kolozsvári Területi Vasútigazgatóság Egészségügyi Osztályához tartoztunk, de közvetlenül a Nagyvárad Vasúti Kórház igazgatója volt a teljhatalmú vezetőnk, aki maga is venterei születésű, és mint ilyen gyakran benézett egy-egy ellenőrzésre Hollódra vadászatok után. „Nagy ember” volt, mert a megyei pártbizottság tagjaként is jegyezték, többek közt.

Nagyvárad igazgatóm egy szép tél végi napon 1959-ben sürgősen keresett telefonon. Persze a legrosszabbra gondoltam azonnal: nevezetesen arra, hogy a félnormás állásomat megszüntetik, mert ezt a lehetőséget többször meglebegtették előttem, hogy ne legyen percnyi nyugalmam se.

– Dezeu elvtárs, nem cserélnéd el állásodat a szilágysomlyói orvossal? – kérdezi a mindenható igazgatóm. Nem hittem a fülemnek, és megkérdeztem, de mire szolgálna ez a csere? Arra való, hogy a somlyói orvos közelebb kerüljön a feleségéhez, aki Belényesen él, mert kibékültek – válaszolta az igazgatóm.

Valami sötét praktikát sejtettem a háttérben, de arra gondoltam, hogy ennél rosszabb nem lehet, jöjjön, aminek jönni kell – villant át az agyamon a szabadulás egyetlen szikrája és azt mondtam színtelen hangon: Beleegyezem!

– De először nem szeretnéd megnézni, mert ezt aztán nem lehet visszafordítani – folytatja az igazgatóm.

– Anélkül is beleegyezem – válaszoltam.

Rendben van, a formaságokat én elintézem – zárta le a beszélgetést nagyfőnököm.

Február 20-án aztán egész vagyonommal, egy bőrönddel Hollódon felültem a gyorsvonatra, de még indulás előtt elhatároztam, hogy nem fogok sem integtni, sem hátra nézni, de ha tőlem függ, vissza se fogok menni sohasem oda, ahol annyi megaláztatásban volt részem.

Szilágysomlyóról csak egykori kollégám és egyetemi szobatársam, Vida Gyula elbeszéléséből és történelmi ismereteimből, a híres Báthory család kapcsán tudtam egyet, mást. Úgy tűnt, hogy a vonat alig halad Somlyó felé, pedig ment a személyvonat a maga megszokott ritmusában. Jobb oldalon csinos fenyveserdőt látok, a bal oldalon a Magura napsütötte oldala kerül látóterembe, sok-sok apró emberrel elsűrve a hegyoldalon, mert a szép februári napsütés már kicsalta a szorgalmas somlyóiakat a szőlőparcelláikba. (Kollektívizálás előtt vagyunk.)

Szemrevételezem új munkahelyemet: a fenyveserdő és a Magura között fekszik ez a magyar történelemben egykoron oly nagy jelentőségű Szilágysomlyó.

Már tudtam Hollódról, hogy egy vasúti orvosnak, ha nem is közvetlen felettese, de mindenesetre nagyon jelentős személyisége a vasútállomás főnöke. Így aztán egyenesen őt kerestem. Meg is találtam, mert az irodája előtt állt szép egyenruhájában. Bemutatkozom, mondom, ki vagyok, kit keresek. Ő pedig Tache Popo-

vici állomásfőnök. Mondja, hogy itt áll mellette a leköszönő vasúti orvos és éppen rám vár, de véletlenül itt várja egyetemista lányát Valentin Blându pályamester elvtárs is, hozzánk társul a másik pályamester is, Nicolae Corbeanu kissé mámoros állapotban. Kezet fogok mindenkivel, még a serpenyőjét kezében tartó forgalmistával is. Leköszönő orvos kollégám az ötvenen túl járhat, de a haja már hófehér. Érdeklődik a csomagjaim után, mert ott van az irodaszolga, Kabai bácsi is. Mondom, ennyi az egész csomagom, semmi más. Popovici állomásfőnök könnyedén megfogja a bőröndömet és Kabai bácsit elengedi.

Hármasban megyünk a vasúti rendelő felé, öt perc alatt már ott is vagyunk. Körülnézek: az orvosi rendelő előtt virágos kert szépen bekerítve, a kiskert két oldalán egy-egy ajtócska, csinos retesszel bezárva. Nagy váróterem. Még nagyobb rendelőszoba és ebből nyíló orvosi pihenőszoba. A rendelő épülete mögött veteményeskert, és ennek a végében újonnan készített deszka illemhely.

Mondja a kollégám, hogy akkor kezdjük meg az átadást, átvételt, mert alig várja, hogy szabaduljon ebből a városból, ahol sehogy sem érti a nyugdíjas betegei panaszát.

Itt van ez a nagy papírsák, ebben vannak a műszerek, de ezekhez hozzá sem nyúltam, úgy vannak, ahogy Pişcolteanu doktortól átvettem egy évvel ezelőtt, én azt mondom te se használd a műszereket, mert még elvesz valami és akkor csak bajod származik belőle egy átadásnál – folytatja. De azért mégis csak látni szeretném, hogy mi van a zsákban. Átszámoljuk a fogászati fogókat, kürett-felszerelést, fecskendőket és másokat. Megvan minden a leltár szerint. Hát ezzel gyorsan végeztünk. Utána következett a gyógyszerek sokasága (ebben az időben a vasúti alkalmazottak és családtagjaik ingyen gyógyszert is kaphattak).

Kezdjük az aszpirinnel, hiányzik öt tableta, papaverinből kettővel több van. Vagy tízféle gyógyszert nézünk, hol több, hol kevesebb, de sehol sem klappol. Közben beszürkül, a villanyáram is alig pislákol. Fáradt is vagyok meg nyugtalan, de mindent egybe véve örövendek, hogy Szilágysomlyóra kerültem. Azt javasolom a kollégámnak, hogy én látatlanban aláírom, hogy mindent hiánytalanul átvettem, és a végén eladminisztrálok úgy, hogy abból sem neki, sem nekem ne származzon semmi bajunk, ha mostanában jönne egy gyógyszerellenőrzés.

A kollégám nagyon örült, hogy ilyen simán átadta a zűrzavaros leltárát, és hozzátette (regáti származású volt), hogy többször hallotta: a magyarok gavallérok, úri emberek, de most meggyőződött e hír igazságáról. Ha te úriember vagy, akkor én is az leszek veled szemben, folytatta, meghívlak vacsorára egy kis magánvendéglőbe, ide a közelbe, Miclea nénihez, a park közelébe.

Először egy kis sétát tettünk a Fő utcán, ahol a fiatalság vidáman csevegett, de csak magyar szót hallottam. Látod ezt a sok, szép, piros arcú lányt? – kérdezte. Azért piros az arcuk, mert ezek a lányok minden nap megisznak egy pohár magurai bort, adta meg a választ is egyúttal az idős kollégám, akivel madarat lehetett volna fogatni a boldogságtól, hogy megszabadul végre ettől a magyar fészektől, és mehet vissza Belényesbe a feleségéhez, akit bizonyára nagyon szeretett, ha egyszer kibékült vele.

Hát így kezdődött!

DEZSŐ ISTVÁN

A garabonciás

Emlékez(tet)ő Bodor Ferencre

Bodor Ferenc

Májusban, a szerelmesek hónapjában született, a ki tudja hányadik nagy világegés 1941. esztendejében. Immár tíz éve hiányzik a polgári Budapest mikrovilágának szakavatott ismerője és megörökítője, a főváros egyik színes egyénisége, az erdélyi származású léczfalvi Bodor Ferenc. Előszeretettel járta az egykori pesti kávéházak nagyon vagy kevésbé méltatlanul átalakított utódait, a presszová intézményesült egykori kávéforrásokat. Ugyanilyen olthatatlan vágygal zárandokolt a múlt ködébe vesztett patinás szállodák, vendéglők – boldog emberek, akik még látogathatták a kertvendéglőt – után. Ha úgy tetszik, Krúdy Gyula nyomán szinte megszállottan kereste a letűnt világot, a századforduló polgári hangulatát, ízét, zamatát, hátha felfedez valahol valamit annak egykori világából. Bodor Ferenc nem régi szerelmeinek emlékét nosztalgizálta végig, hanem azokat a városrészeket igyekezett legalább gondolatban rekonstruálni, amelyeket eltűntettek, elcsúfítottak, szétverték, átalakítottak, vagy ami ugyanolyan rossz: feledésre ítélték. Ahogyan ő fogalmazott a végeérhetetlen aszfalt szorgalmas koptatása közepette: „És végigbonthatjuk a város felfelőlő időszöveit, stílusok, átalakítási öröletek, városrendezési kényszerképzetek riasztó pusztításai alatt is ott az érték.”

Várossétái tréfás jelzőket ragasztottak neve elé: szent lődörgő, városfi, ködlovag – és ami talán még igaz is – az utolsó garabonciás. A garabonciás diák tudvalevőleg varázserővel rendelkezett, akinek a tudományától tartani kellett. Bodor Ferenc nem voltak olyan külső stílusjegyei és tulajdonságai, mint egy igazi garabonciásnak: nem hordott malaclopó köpenyegyet és nem lovagolta meg a zivatart. A többi azonban igaz lehet... Átható tekintetétől, fordulatokban, érdekességekben nem szűkölködő mondanivalójától, magával ragadó, színes, megnyerő egyéniségétől nem lehetett,

vagy nagyon nehéz volt megválni.

Életének megállapodottabb szakaszában napközben a Magyar Iparművészeti Főiskola (később Egyetem) könyvtárában foglalkozkodott, majd a főiskola Vizualis Nevelési Központjának vezetője lett. Hasznos ötleteire, tanácsaira a ma iparművészei, belső építészei, formatervezői bizonnal emlékeznek. Mint ahogy megmaradhatott mindazok emlékezetében, akiket a Tölgyfa Galéria vezetőjeként az ott megrendezett szokatlanul érdekes kiállításokon végigkalauzolt.

Nagy társaság, sok ember vette körül. Szeretett ismerkedni, könnyen tudott kapcsolatot teremteni. Nem volt nehéz az egyéni szóhasználatú, sajátos jelzőket, értéktételeket hordozó mondatokat megfogalmazó, a langymelegyet semmiben nem tűrő személyiségének hatása alá kerülni. Egy életre megtanultam tőle, hogy csak a lábvíz lehet kellemes, mert az ünnepekre egészen más jelző illik. Vele való kapcsolatunkban mindig osztályzatot kaptunk Bodor tanár úrtól, az egyik legnehezebben elsajátítható, megtanulható tantárgyból: magatartásból. Jegyei sem a szokványos osztályzatok voltak: lehetett valaki lágy hangon kiejtett kartárs, az ostopattogatást idéző, élesen csattanó csiszlik, vagy a sajátos hanghordozással hallatszó surgyélán.

Ez a furcsán, idegenül hangzó szó, név, kifejezés vezet el bennünket a külső szemlélő bodorferijétől a másik, belső világot megélő Bodor Ferencig. A Surgyélán nevet csak az ismerhette, aki Tamási Áront olvasott, aki átélte Ábel utazásait, aki jártas volt az irodalomban, aki ismerte Erdélyt. Ez magától értetődő attól, aki egy nagy múltú székely család leszármazottjának vallhatta magát. Édesapja az a jogot végzett Bodor György volt, aki 1941-ben kormánybiztosként a Bácskába telepített, majd onnan Baranya és Tolna megyébe költöztetett bukovinai székelyeket. Az ő nevéhez fűződik a kérészéletű, bonyhádi székhelyű Székely Múzeum meg-

alapítása, ahol a kétszemélyes intézmény vezetői tisztét a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum 1938 és 1944 közötti igazgatója, Herepei János látta el. Bodor Györgyöt élénken foglalkoztatta népe története, komoly történelmi dolgozatot írt Székelyek a középkorban címen.

Bodor Ferenc miután befejezte esedékes kötelezettségét munkahelyén, bebarangolta a kiszemelt pesti utcákat az éppen aznapra kiszemelt beszélgető-, vagy éppen hallgatótársal, majd hazatért Szent István körúti bérakásába, ahol egy teljesen más világ fogadta. A falon, a dédapját ábrázoló festmény mellett, üveg alatt elhelyezett régi térkép olyan utazásokra csábította, amelyekhez egykoron nem kellett útlevelel. Szobája falán kígyóként körbetekeredő könyvespolcain egy általa belakott és érdeklődőket váró különleges világ hevert, állt fejen, vagy éppen feküdt, a legkülönbébb testtartásban. Erről a világról, ennek lakóiról beszélt a legszívesebben, amint kényelmes pózba helyezte magát a piros-fekete széki terítővel letakart rozszant kereveten. Persze előbb bekapcsolta a perpetuum mobile mintájára örökösen mezősegi népzene sugárzó kazetofont, hogy minél teljesebb legyen az élmény. Rejtélyesnek tűnő halmok alól, különféle rétegezésű kupacokból a legnagyobb magabiztossággal húzta elő a híres – ki ismerte akkor –, kolozsvári fényképész, Veress Ferenc vizitkártyáit, vagy a – joggal – nagy becsben tartott 1943-as telefon-

könyvet. Megilletődve tekintünk a nagyapai örökségből megmaradt 16. századi jogi könyvekhez és Gábor Áron ágyújának kicsinyített másához támasztott különlegességekre, a századnyi kort megélt Brassai bácsi és az Erdélyi Múzeum-Egyesület-alapító gróf Mikó Imre fotográfiájára. Az asztalára helyezett, egyik feketetői vásáron beszerzett abrosz eszébe juttatta a helybeli milicistákat, akik az órszobán az akkor rendkívül keresett, valutának számító Amo szappan után kutakodtak a zsebeiben, miközben mellette úgy püfölték a Gábor-cigányokat, mint a répát. Nem volt gyűjtő, de amiben kordokumentumot látott, abból előszeretettel építette fontosnak ítélt tárgyai következő rétegét.

Az öt érdeklő dologról háromszáz hosszabb-rövidebb írása árulkodik. Életműve mégsem ezekben található. Életművének azokat a szenvedélyes, kissé ha-

daró módon elhangzott diskurzusokat – vagy a témához hozzászólni tudó beszélgetőpartner hiányában jobbára monológokat – tekinthetjük, amelyeken – sok más téma mellett – Debreczeni László építész nagyságát, a Malonyay-hagyaték fontosságát, gróf Bánffy Miklós politikus, író, a bonchidai kastély utolsó gazdájának rejtélyes személyiségét, a Kárpát-medencei faépítészet emlékei összegyűjtésének bűnös késlekedését ismételgette. Beszélgetve tanító iskolájában nem volt kirekesztés: magyarság, polgári kultúra, népi hagyományok, az Erdélyt élő népek együtt tették ki a teljességet, mindennek meg volt a helye és a szerepe, bármikor lehetett ismételni, de megbukni is.

Egyformán kedvesek és fontosak voltak számára az erdélyi kastélyok, a mezősegi haranglábak, a budapesti kávéházak és a dizájn. Kíváncsi tekintetét csaknem a világ minden része és majdnem

minden dolga vonzotta. Legjobban bizonyára mégis Gelencén érezte magát, az öreg Jancsó Péter portáján. Az őshonos família által négyszáz éve lakott udvarházba beszorult a múlt. A lassan folydogáló beszélgetésben – ahogyan Bodor Feri megfogalmazta – „*tapogatózunk az öreg vezetésével, lassan húzza szét az időfüggönyt*”. Egy soha meg nem élt, mégis ismerős, otthonos régi világ képei rajzolódtak ki a rendre kirakódó mondatmozaikokból. Nem is csodálkoznivaló, hogy Bodor Ferenc haló porában Gelencére kívánczolt. Az elkövetkezendő néhány évszázadban végre kedvére kibeszélgetheti magát a háromszéki kúria utolsó lakójával.

Egy hagyatékából előkerült, jellemző hangvételű és gondolatvilágú írásával emlékezzünk rá.

SAS PÉTER

Az én falum

(Mike Tamás fotói)

Az egybesárgult, szárazon zizegő kukoricaföldek között eltűnik az aszfaltút szürkéje, csak azt látjuk, hogy egy nagy bogár kanyarog, teteje el-elűnik a kókadtzöldek, sárgák között. Jön a busz a szomszéd falu felől, hozza a híreket, a történetek, események ízét-szagát. Jön a busz, lassan gurul, nincs miért rohanjon, megvárja a világ. A lelassult falu engedelmesen nyúlik el az országút mentén, alig mozdul, olyan, mint egy nagy alvó állat, lassan őszülő szőrzettel.

Az árokszálon bumfordi kőoroszlán áll ugrásra készen, feszülő izmokkal, távoli somogyi tájakra sodródott afrikai fenevad. Mondják, októberi dércsípte estéken felfelmordul, jobb időkre emlékezik, talán visszavágyik valamelyik tévész-irodává alakult udvarház kapujára, örködni megfélemlített cselédek fölött. A falu is, nyugodtabb hétvégi délutánokon, mikor

végképp elhal a mozgás, megpróbálja előhalászni az emlékezet kútjából a régi történeteket, az erdőből előrontó vaddisznókról, egy kikapós lány rezgő derekáról, a falakat perzselő valahai nagy tüzekről. Meg egy régen feloszlott fúvószcenekarról, az egyre rekedtebben szóló trombitáról, a beszakadt nagydob lassan elhaló hangjáról. Valaha volt bálokról, szüret utáni fényes mulatságokról, a teli demizsonokból áradó borokról, a házi kenyér mellé szeletelt sonkákról. A szőlőhegyről énekelve hazajövő asszonyokról, akiket lassan elnyelt a sötétség, csak hangjuk vékonyodott távolodtukban a pislá fények felé.

Fakulnak az emlékek a falvakban, a megtört gerincű aprófalvakban különösen. Mindent belep a megállt idő fátyla, a nem történetek üresjáratai. Kinéznénk a szomorú öregasszony ráncai mögött a fiatalság derűjét, a bor gyü-

mölcs-hamvasságát, csak a kiűrült tekintet mered vissza ránk. És hol marad az öregség derűje és békéje?

Hatalmas szürke disznó száll át váratlanul a decemberi ég alatt, át az úton, nyaka körül lakodalmi pántlikák, kolbászok, májasok libegnek, szájában sörösüveg, farkincájába gumicsizmás férfiak kapaszkodnak. A disznó visítása sokáig kanyarog a kertek, pajták között. Száll-száll a disznó, mint egy óriási madár, fekete árnyéka alatt lakmározó izzadt férfiak, kék munkáskabátban, kilógó pocakkal a téli fagytól vörösre változva, hajladozó, természetes asszonyságok, ők nem izgulnak. Tudják, hogy aminek történnie kell, az bekövetkezik, csak a disznó nem tudja, miközben égi útját járja, mert ő még mindig az ölmelegre gondol, az ízetlen tápra, sárban való önfeledt dagonyázásokra.

Repülő disznó pedig nincs és

Macska virággal

nem is volt – mondanák a kocsmában a sörbe mélyen belenéző városjárt emberek –, legfeljebb Kaposváron túl, vagy bent a Széplaki erdőben. Ott minden megeshet, bizonygatják, de magukban tudják, hogy ott sem történik semmi, csak az erdészeti gépek rontják az erdőt, nyugatiak lövöldöznek a szarvast. Néha egy-egy vad lejön a rengetegből, csörtetve, kíváncsian-éhesen. Falja a száraz kukoricát, ha megriasztják, elszáll az is, mintha szárnya lenne, vagy elugrik, mint egy béka.

Es a szőlőhegyen, a hordókban sem laknak szellemek, csak kicsi töppedt egerek, kókadtan keringve az éhségtől – bizonygatják. Beérkezett a busz, már szétszéledtek a zizegő nejlonzacsós asszonyok, a gyerkőcök a szomszéd iskolából, mindenki viszi haza a napot, üres marad a megálló rögvest. Sétálunk a faluban, utunkon elkísér a már perzselődő disznó minden-hová elérő fanyar füstje, halljuk az évődő kurjongatásokat.

A házak mélyen nyúlnak be az udvarokba, istállókká, pajtákká, bódékká alakulnak. Sokban már nem lakik senki, boldogemlékeztű lakóik tömbházak távfűtésének szárazságában forgolódnak esténként a negyed szobák betonketrecében. Becsörtetünk egy üres házba, mellünkig ér a gaz, felnézünk a cserépnélküli tetőn át, ki az ég-re, a lécek, mint a bordák, között-

tük a délutáni nap, fátýolfelhőtűdő által takart szív. Üres az egykori malom, téglakeretes ablakai régi iparostisztesség jelei. Az istállóban sincs már tehén, az alom szagát is elvitte az idő. Szinte halljuk, ahogy az udvaron nő a gaz, a sárga virágokat bogárfelhő zümmögése fedi, lépteinkre arrébb zizzennek. Váratlanul elénk gurul és megáll egy autógumi, valahogy betévedt a faluba a sok elhagyott, ténfergő társa közül, akik fél oldalra dőlve várják, hogy egy óvónő elkapja és színesre festve a kertbe ássa őket.

Majd átbújik rajta az újonnan megnyitandó óvodában egy pulya.

A szántóföld szélén furcsa állattemető, fél térdre roskadt, besüppedt csontváz-masztondon, elhagyott eke, vetőgép. Mint a sivatagban a földre roskadt tevé, érezzük az utolsó mozdulat kétségbeesett dermedtségét. Az alkatrészeket lassan benővi a gyom, a fű, belepíti a masinákat a por, az első hó még itt találja őket barnára sülvé – rozsdásodva. Utolsót dohog-nak az öreg traktorok. Kétségbeesetten rúgkapálnak még, alig ugorhat el a vigyázatlan szerelő. Öregesen berregnek a gépek a roncsokkal, vaslemezlapockákkal, szivattyúbelekkel, fű között alat-tomosan sziszegő gumitömlő-viperával teli udvaron. Rálépünk a kígyóra, sértetlen csúszik ki tal-punk alól, haladtát a gépszín felé

a hajladozó gaz jelöli.

Elcsendesedik a temető is, a halottak fogadják az új jövevényt, kupacra halmozódik a virág, koszorú. A félkörbe állt gyászoló gyülekezet is megnyugszik, a természet rendje Gigén is érvényes. Az utolsó ének akkordjai után csak néhány madár füttyönget a fákon, csendben oszlik a gyülekezet.

A lassan leszálló sötétség előtt furcsa őszi pamacsok libegnek át a gyümölcsfák közül, a kertek alatt gazt égetnek, ködöt pipál a rét. Ki kellene menni, megnézni az elcsöndesedő tájat, a lassan utolsó élénk fellobbanását ünneplő kertet, a legelőt, a veteményest. Innen minden olyan csendes, békességes, mint egy falvédő rajza.

Most már alig tudjuk szétválogatni a testünket átjáró illatokat, gyermekkorunkat idéző füsttel elegyes porszag, a frissen fello-csolt járda, a vasárnap reggeli tiszta udvar illat- és szagrétegei.

Valahonnan kacagás siklik elő az egyre gyarapodó számú TV-zöldkék ablak mögül, mint pénztárszalag a nagyvárosi meccseken tekeredik a hahota távolodtunkban.

A kertbe kedvetlenül betérő tyúkok még egy utolsót falnak a vigyázatlan gilisztából. Kiáll a nagymama, még egyszer végigjára-tja tekintetét a gyanús vendégeken, mit keresnek itt ezek a nadrágos emberek? Vizslat minket, nem vagyunk-e a rokonok Pest-ről, a minisztériumból azok szoktak így ide lejönni, meg akik háza-kat akarnak venni. Voltam én is Pesten! – kiáltja utánunk. Mi is voltunk Gigén – mondjuk neki halkán, miközben fogadjuk egy fa búcsúzó köszöntését, egy kerékpáros bizonytalan íveket jár velünk szemben, lámpája halvány-sárga köröket vet szerteszét. Feltámad az esti szél, elcsendesedik a falu, alig vakkantanak a kutyák, a Balaton felé száguldó autók is elmaradnak, halkul a kerekék surrogása, most már csak a táj beszél, sóhajt és álmodik.

(1991)

Tél tündérek

Világok és virágok

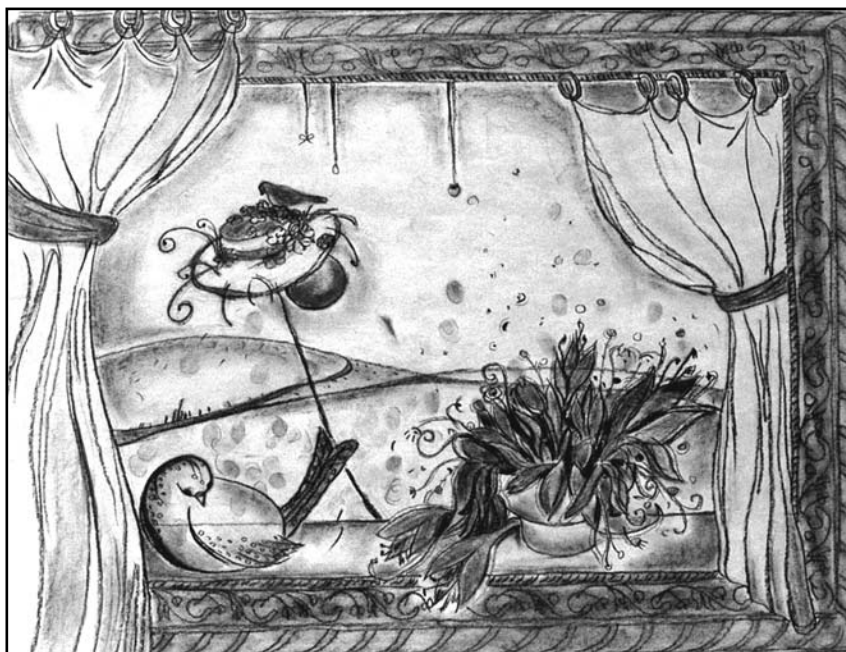
Starmüller Katalin kiállítása elé

Huszonnégy csodaszép pasztellképpel lepte meg Starmüller Katalin tizenegyedik egyéni tárlatán városunk képzőművészet-kedvelő közönségét, amikor 2003 advent-jén a címben olvasható, szépen alliteráló szó párral invitálta a Gy. Szabó Béla Galériába, ahol is a Kolozsvári Külső Református Egyházmegye szervezésében rendezet tárlat megnyitóján Ferenczy Miklós esperes lelkipásztor szívhez és lélekhez szóló szavakkal emlékeztette a megjelenteket arra, hogy a Messiást váró időszakban, az ünnepre való készülődés forgatagában is meg kell állnunk egy pillanatra, hogy szellemi, lelki táplálékhoz jussunk. A magas intellektuális értékű műélvezeten kívül ezt az elmélyülést, magunkba nézést segít kiteljesíteni a Starmüller Katalin alkotásaiból rendezett kiállítás.

Csakúgy, amint az év első hónapjában az Apáczai Csere János Gimnázium dísztermében, az Apáczai Galériában Összkép címmel, Székely Géza grafikusművész, rajztanár és Wolf Rudolf

igazgató hathatós támogatásával visszhangos sikerű tárlattal örvendeztette meg szülővárosa közönségét. Nem ok nélkül utalt

Reggel

Békés alkony

Németh Júlia, Szabadság című napilapunk műértő kritikusa a kiállításról írt méltatásában Bulga-

Pihenés

Angyalpor

kovra, egyáltalán nem csak szójá-
téknak szánta A Mester és Katalin
címet, mert a hajdani Rudnay-
tanítvány Miklóssy Gábor mester-
nek Starmüller Katalin úgy vált
méltó követőjévé, hogy soha,
egyetlen gesztussal se volt epi-
gonja mesterének. Érdekes az
említett januári értékelésből azt a
passzust kiemelni, melyet maga a
művész is oly mértékben találó-
nak érzett, hogy az adventi kiállí-
tás leporelló-katalógusának más-
odik lapjára szövszerűen idézet-
ben ismételte meg: „Mintha sajá-
tos etűdökbe, különböző hang-
szerelésű művészi tanulmányok-
ba konkretizálta volna az egyéni
ihletforrásaival, meglátásaival
dúsított, gazdag útravalót. Innen
a figuratív festészet, a realitás
iránti vonzódása, vagy ez utóbbi
álmokkal kevert, szürrealisztikus
változatának gyakori megnyilvánu-
lása festészetében. A tematika
is fölöttébb változatos... Starmül-
ler Katalin szorgalmasan keresi,
és lépésről lépésre fedezi fel ön-
magát, saját értékeit. Sajátos,
konstruktivista-kubista forma-
konstrukciói egy olyan irányba je-
lentenek nyitást, amely csupán a
művészi hozzáállás igényességé-
ben és a gyakran jelentkező vallá-

sos tematikában utal a mesterre.”

És jóérzéssel vonhatjuk le a kö-
vetkeztetést, hogy művésziünk to-
vábbra is hű maradt önmagához:
nem tartozik egyetlen csoportosulá-
shoz, modern – esetleg posztmo-
dern – irányzathoz sem, szuverén
kizökkenhetetlenséggel járja a
maga útját, még ha olykor szürre-
alisztikusnak tűnő kompozíciói
ugyancsak aktív elmemunkára
készítik – kötelezik(!) – is a
szemlélőt. Hogy a szárhegyi fe-
rences kolostor sejtelmesen kör-
vonalazódó képe ismételten meg-
jelenik egyik-másik alkotásán?...
kinek jutna eszébe felróni neki?
Hiszen nem egyszer volt részve-
vője a szárhegyi alkotótábornak,
nem vonhatja – de nem is akarja –
kivonni magát a hatása alól. A kis
alakú Békés alkony, vagy a jóval
nagyobb formátumú Lila akác
mind egy töről fakadtak, Star-
müller Katalin lelkének kohójából
pattantak ki, csakúgy, mint a
szentéletű püspök, Márton Áron
portréja. Hogy Tél tündére két
változatban is szerepel, meg Bo-
hóc és Macska virággal, Reggeli
fűj vagy Békés alkony elmélyül-
tebb odafigyelést igényel?... vé-
gül is csak fantáziájának szárnya-
lását igazolják, amelyek hol meg-

rendítő, hol felemelő, de sohasem
elandalító, hanem nagyon is felrá-
zó vizuális élménnyel ajándékoz-
zák meg, obligát továbbgondolás-
ra, aktív befogadásra serkentik a
szemlélőt.

Úgy hiszem, hogy amint a
megnyitón is hangsúlyoztam, a
fentiek előrebocsátása után nyu-
godt lélekkel ajánlhatom a tárlat-
látogató közönség szíves figyel-
mébe Kölcsény Ferenc: Vanitatum
vanitas című csodaszép versének
kezdő sorait parafrázálva: „Itt a
művek, fogyasszatok, / érett
ésszel, józanon...”.

GÁBOR DÉNES

Életrajzi adatok:

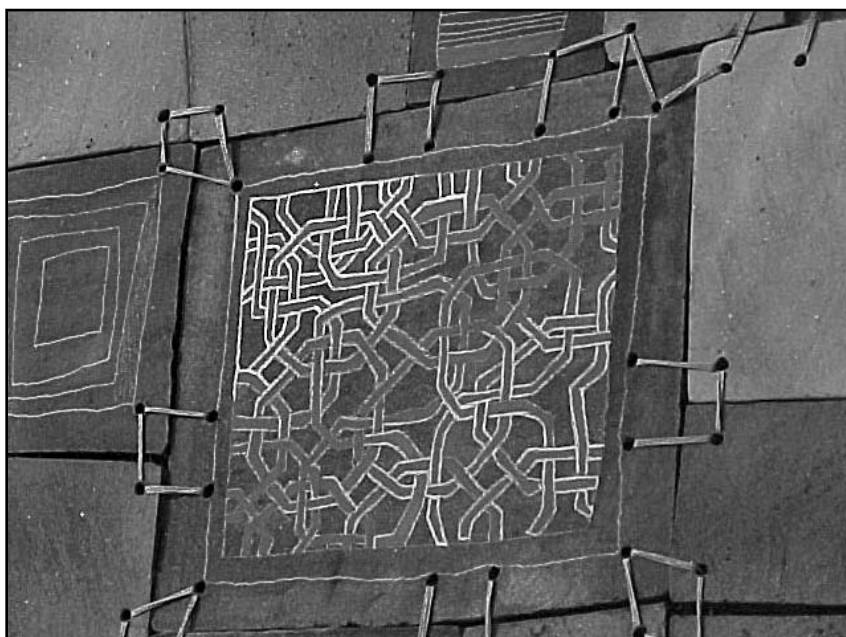
1987-ben diplomázott a kolozsvári
Ion Andreescu Képzőművészeti Főis-
kola festészeti szakán.

1987-től rendszeresen részt vesz a Ko-
lozs megyei tárlatokon.

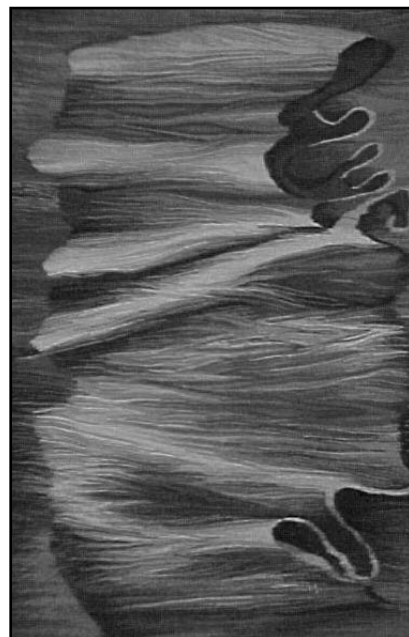
1990-től a kolozsvári Állami Magyar
Opera díszlet- és jelmeztervezője.

Tagjelöltje a Romániai Képzőművé-
szek Országos Szövetségének.

Tagja a Barabás Miklós Céhnek, vala-
mint a Magyar Képzőművészek Vi-
lágszövetségének

Árnyék (részlet)

Szőnyeg

Szeretném végre fedél alá hozni első egyéni tárlatom

Beszélgetés Ráduly Margit textilművésszel

A találkozásunk színhelye felé tartva, talán nem véletlenül ötlöttek fel régi, kedves emlékek: a 70-es évek, amikor a Hargita alatti városban, a nagybányaihoz igen-csak hasonlítható, pezsgő képző-

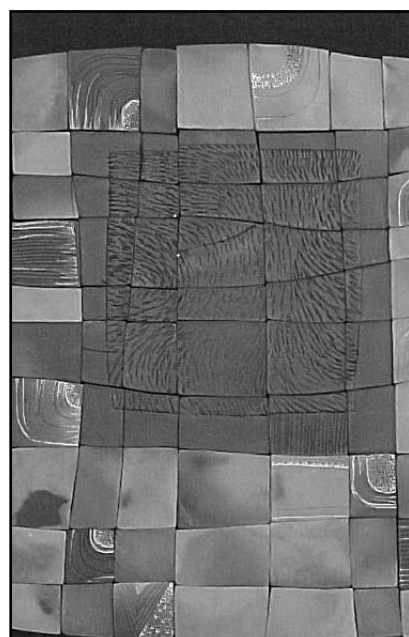
művészeti élet volt. Aztán, az egyre súlyosbodó helyzet miatt, a diktatúra elől, nagyon sok képzőművész választotta az elvándorlás útját. Elég sok év telt el, s a 90-es évek egy új feltöltődést indítottak el, egyre több fiatal képző-

művész tért vissza a főiskola elvégzése után szülővárosába. Így ma újra mozgalmas, színes képzőművészeti élet tanúi lehetünk. Az említett fiatal nemzedékhez

Részlet

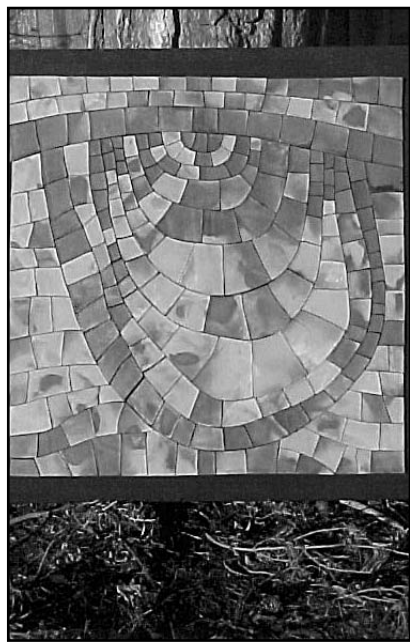

Ablak

Mani

Háló

tartozik beszélgetőpartnerem is, Ráduly Margit képzőművész tanárnő is.

– Kezdjük a beszélgetést néhány személyi vonatkozású adattal.

– 1974-ben születtem Csíkszeredában. Az V–VIII. osztályban, Márton Árpád festőművész volt a rajztanárunk. Ő rendkívüli hatással volt rám, ezért is folytattam tanulmányaimat a marosvásárhelyi művészeti szakközépiskolába, hiszen Csíkszeredában akkor még nem volt a művészetin felső tagozat. Marosvásárhelyen Bordi András, Datu Victor és Major Gizella voltak a tanárain. Háromszori próbálkozás után sikerült bejutnom a temesvári képzőművészeti főiskolára, textil szakra.

– És, miért textilre?

– Mert úgy éreztem, hogy ez a szak adja a legnagyobb szabadságot a felhasználható anyagok tekintetében. Én párhuzamosan a kerámiával is foglalkoztam. A főiskolai tanáraink: Zimán Vitályos Magda, Doina Mihăilescu és Liliána Agache voltak. A főiskolai évek alatt alkalmam volt nagyon sok emberrel megismerkedni, megfigyelni hogyan dolgoznak, szembenézni a kezdeti kísérletezésekkel.

– Mi történt a főiskola elvégzése után?

– Egy évet Csíkszentsimonban tanítottam. Itt kell megemlítenem, hogy a főiskolán elvégeztem a pedagógiai szakot is. Így kerülhet-

tem katedrára. Egy év után versenyvizsgáztam és bekerültem a csíkszeredai Ady Endre Általános Iskolába. Ma is itt tanítok, valamint a Márton Áron Gimnáziumban (fél-fél katedrával).

– Mikor került sor a megmérettetésre, a közönséggel való első találkozásra?

– Már Marosvásárhelyen a középiskolában is rendeztek közös kiállításokat. Ez folytatódott a főiskolán is. Itthon, a Visual Art által szervezett közös tárlatokon vettem részt 2002-től, két alkalommal.

– Művésztáborok?

– Egy alkalommal voltam a gyergyószárhegyi alkotótáborban, 2001-ben. Kimondottan fiatal művészek számára szervezték. Temesvárról, Nagyváradról, Kolozsvárról és Németországból vettek részt képzőművészek. A táborvezető Márton Árpád festőművész volt. Nagyon jól éreztem magam. A tábor befejezése után a lovagteremben közös kiállítást rendeztek.

– Beszéljünk a terveidről is.

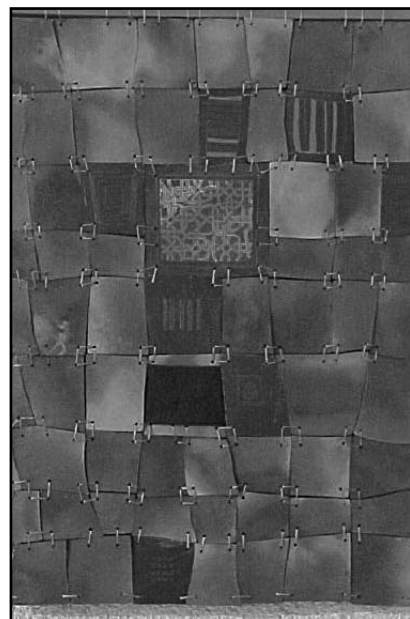
– Mint már említettem, annak dacára, hogy textil szakos voltam, már a főiskolán átpártoltam a kerámiához. A vizsgamunkámat is ebből készítettem. Mondjam úgy, hogy szerencsém van, hiszen a családi körülményeim megengedik, hogy a művészetnek ezt az ágát gyakorolhassam, Csíksomlyón lakunk, ott van az udvaron a műtermem. Az idén szeretném megépíttetni a kemencét. Van szövőállványom is. Ritkán ülök le

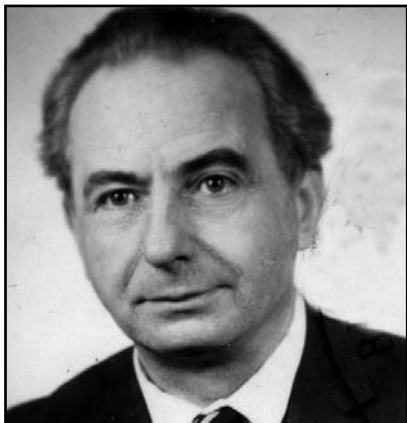
szőni, kisebb lélegzetvételű munkákat készítek inkább. Szintén ez évben, ha sikerül, már a nyár folyamán szeretném fedél alá hozni az első egyéni tárlatot. Majd munkáimat kiállítani Németországban is. Ennek kivitelezését a bátyám vállalta el, akárcsak a kemence megépítését is. Ő gépészmérnök. Rengeteget segít nekem, az összeköttetései révén állíthatok majd ki Németországban.

– Köszönöm a beszélgetést és sok sikert kívánok.

FORRÓ MIKLÓS

Árnyék

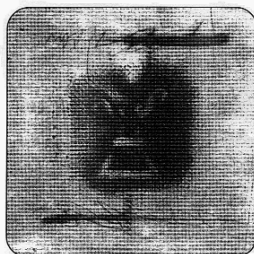
AJÁNLÁS

1978. január 23-án álmában érte a halál. Sánta Ferenc búcsúztatta a Farkasréti temetőben: „Derzsi Sándor a lelkiismeret törvénye szerint tette a dolgát... meghajtom a fejemet előtted, Sándor, és megismétlem a szavaidat: Igen: / Éljen a ma még vesztes – / Ki a holnap győztese”.

Erdélyben, Somogyomban született 1919. szeptember 27-én. Első s egyben utolsó verseskötete 1941-ben jelent meg Kolozsvárt. „A költők és apostolok sorából való... méltó arra, hogy varázsigét mondjon a vergődő emberiségnek” – írta róla Jékely Zoltán a Magyar Csillagban. 1945 telén szökve kényszerült elhagyni szülőföldjét és Budapestre költözött.

Sóter István így jellemezte volt az erdélyi poétát: „bizonylyal a kifejezési eszközöket legmerészebben megújítók közé tartozik, hol az epigrammaszerű, hol líktető menetű versei az

DERZSI SÁNDOR

Testamentum az anyagról

Művelődés

új hang megszületését sejtették”.

1948-ban véglegesen megfosztották a közlés lehetőségétől, a nyilvánosságtól – haláláig. („Reméljük, az új magyar értelmiség először és utoljára követte el Derzsi Sándor nevű tévedését” – hangzott az ítélet.)

1956-ban társakra lelve ismét, tette, amit egy költőnek tenni kellett. A megtorló gépezet immár fizikailag is ki akarja készíteni: börtönbe, majd bolondokházába zárták. Ennek ellenére több száz verset írt és eljuttatta a különböző lapokhoz, kiadókhöz; a hatóság ezt „postai terjesztés útján megvalósí-

Olvasónapló

Ha olvasna az ember
A saját verseit
Csupán emlékezték
S ehhez Rézivat nem kell
Az a papírhalom
Mi összegyűlt azóta
Hogy mindezt róla
Beküldt – na' valom
Formája után, -buzogva
Cordul belőle tollra
Való új vers, mi kán
Ezer vers gyűjteménye
Mert úgy tudul az égre
Mint nap az éj után

Derzsi Sándor

tott” párt- és államellenes izgatásnak minősítette.

Halálának 20. évfordulóján a Magyar Írószövetségben fölidézték emlékét: „Megbizonyosodtunk arról – mondta Pomogáts Béla –, hogy Derzsi Sándor alakját és életművét nem szabad átadni a feledésnek”.

A Testamentum az anyagról ezer verse a költő életműve; a kiadatlan versek egy része – politikai írásaival együtt – a belügyminisztériumi dossziékból és a bírósági periratok közül került napvilágra.

DERZSI OTTÓ

A „kívülálló”

Derzsi Sándor pokolbeli hagyatékából

Hány merészen, tudatosan kísérletező költő langy polgári létben, pártoskodásból nyert összkomfortban, ha nem egyenesen unalomban fedezi föl önmagát és a minden újításra serkentő nyelvet, mielőtt (olykor foghegyről, ravasz bölcsességgel) megüzenné a világnak a maga, utóbb divatosan abszurd vagy meghökkentő „Heurékák”-ját. És itt van egy sok szempontból elmaradott provinciáról indult, visszafogottan, hagyományosan verselő s főleg érző, emberi tartásában mindvégig lovagias magyar poéta, aki a tulajdon – ha úgy tetszik: (ki)tépett és pellen-

gérre állított – idegeivel hökkenti meg embertársait, hogy végül egész ártatlan életével és a kompromisszum megtagadásával váljék végletesen abszurdá. Sajnos, csak az egyre „szórványosabb” verskultúrára szorítókor előtt próbálhatja meg bizonyítani, hogy mindaz, amit képviselt és amit önhibáján kívül a sírba vitt, korántsem volt oly jelentéktelen, hitvány, mint a kor és a társadalmi rendszer, melyet megosztottak volt vele a többiek: a kompromisszumot vállalók, többségükben nem is tudatlanul.

Derzsi Sándor esetében azonban joggal jelenthet ki a hagyatékát ismerő-gondozó íróbarát, Varga Domokos, miszerint: „Magyar költőnek lenni nem életbiztosítás.” Tudjuk ezt a nagy elődök – elsősorban Petőfi – örök szabadságcsillagának tündöklése óta; ámde az ő felszabadító erejű költészete „normális”, egészséges fejlődésből szakadt volt ki, nem egy beteg, egyesek által még ma, egy évtized után is leplezni kívánt, reflexeiben és tudatában fertőzött sárkányfogvetemény-népre „gondot viselő” korszak ege alól. Mint az abszurdig fokozott életét, sebeit és veszteségeit mutogató erdélyi származású, „depressziós hajlamú” Derzsi Sándor (1919–1978) szertelen gondolatai.

Legkönnyebben: halálosan komoly játékkal lehetne üzenni neki és az arra érdemesülő „maradékknak” az ő ellentmondásos, szinte egyedülálló kor- megköresetéről. Ezt kísérelem meg adalékként közölt emlékkeresemben.

A kívülről – adalék az amnesztikacsákhöz – / „Azt mondta Jézus / Vers a költő dolga...” / (Derzsi Sándor pokolbeli hagyatékából) / Korod tudatzavara mennyi mindent / megemésztett! A te kedélyedet / miért kímélte volna? // Hányan mossák tisztára nemcsak inged, / de főképp önmagukat... Úgy lehet, / az is a költő dolga (?) – // Nem a tiéd; te pokolból is láttad, / hogy társaidon szolgaszó s ige / éppúgy világít át és vet szikrákat, / mint benned a szabadulás hite. // Az emberiségben buzog a hit. / Mégis, a maga faragta kereszt / alól a magasba, föl, a siker / felé sandítva, hányszor felejtette el / levenni megváltásra született / fiát s bolondnak vélt utódait?! / 2003. augusztus 30.

A nagy európai kortárs, aki e szellemileg megszállt és fogva tartott „keleti” térség legsötétebb éveiből már a föld túlsó oldaláról, Dél-Amerikából üzent haza: Gombrowicz 1954-es naplójában ezt írta: „amikor magadról írsz, úgy írsz, hogy az személyednek súlyt, jelentőséget és életet kölcsönözzön, hogy döntő érvként hangozzék. Vagyis ne áltudósként beszélj, hanem művészként.”

Hát Derzsi Sándor ezt alaposan megrágt a meg-szenvedte magában, jó néhány „lapáttal” még rá is tett a lengyel alkotó által hangsúlyozott hitre és intenzitásra.

Végzetes utat járt be, de a legvérfagyasztóbb vagy látszatra legnevetesebb helyzetekben is méltósággal és fanatikus meggyőződéssel tette, amit a tehetség, a szív és az erkölcs diktálhat a költőnek... A Szenvedések mámorában felcímmel ellátott szövegeket, versciklust meg lehetne mosolyogni; ámde a tények, a „kórlap” a kegyetlenségig következetes életpályát és végeredményt mutat.

A fiatal költő (akinek alakja körül, a Kolozsvárt megjelent első verseskötete után, Jékely Zoltán már-már jóvendőmondóként meglátta volt „az apátlan-ság, szegénység, mártíromság hármasságát”) 1945 végén elhagyta Erdélyt, hogy egy évtized múlva aztán Magyar Szabadság című versével köszöntse az 1956-os forradalmat s „a vágyott jóvendőt”. Tevékeny résztvevője, szervezője a harcnak, az ellenállásnak. Letartóztatása után ha csak annyi „meggondolatlan-ságot” követett volna el, hogy az inkriminált verset a tárgyaláson büszkén mondja el az ellenforradalmi bíróság előtt, és a „Bármit is mond Kádár” kezdetű agitatív szövegével leplezte volna le az új bábrendszer alattomos és gyilkos hazugságait – ha

csak!... Kár is folytatni; mert a börtönévek is csupán az idegeit kezdték ki. Gyógyulást nem remélhet (az angyal földi Ideg- és Elmegyógyintézetben sem), az elektrosokk-kezelés csak fokozza tehetetlenségét; ámde hosszabb időre vagy csak napokra, percekre magára találva, egyedüli „orvosság” számára a meg nem alkuvó szókimondás és a viszontgyűlölet. A hatalom kérlelhetetlenül megtette és megteszi ellene a szükséges lépéseket. A szellemi lefegyverzés fő esz-köze a kompromittálás és a szerető, aggódó környezet bizalmának a kikezdése. Művészfeslegét zaklat-ják, szakmailag mellőzik, míg végül elfogadja a terror diktálta feltételeket; válaszuk után hajlandó élni a hivatali tiltással, mely a nyomorba és magányba taszított költőben az apát is sújtja: meggátolja, hogy láthassa gyermekeit. Egy másik példa is – amelyet a költő öccse, Derzsi Ottó tett közzé – igazolja, hogy Derzsi körül bezárult a kör: „Sándor tudatzavara annyira palástolt, hogy a Mester utcába rendszere-sen odajáró ismerőseim, mikor évek múltán megtud-ják »intézeti« történetét, politikai cselszövést gyanítanak. Az intapusztai szociális gondnok megkérdő-jelezi ottlétének indokoltságát, emiatt bírósági kelle-metlenségei lesznek.” Igazgatója ugyanis letorkolja, hogy: „Derzsi elmebajos”! S kórtani bizonyítékkép-pen néhány verset vesz elő... Az egyik vers így hangzik: „Szabadság biztosítja a rendet, nem a bárd / A költő képviseli a népet, nem a párt”.

Ezek után ki tagadhatná azt, hogy József Attilát kevesebb fondorlatos félelem vette körül; ám ahogy a költői telitalálatok mellett szellemi tisztasággal vállalta (és végezte be) a maga hivatását, éppúgy Derzsi Sándor esetében is a költői hagyaték lehet a leghitelesebb bizonyíték arra, hogy mennyiben fele-lős a társadalmi közeg, a hatalom, amikor egy alko-tóművész, aki, mert képtelen menteni életét – s te-hetségét is legfeljebb a halálba tudja „átmenteni” –, úgy érzi, cselszövéis áldozata lett minden és minden-ki, amihez és akihez ragaszkodott.

Sok verset lehetne idézni; nem a korai, az eszmé-nyi szabadságot megidéző erdélyi termésből („Míg bilincstelen, tágas éjjel / Szemem rímeli lázas kéjjel / A messzeség sugallatát”), inkább a „kritikus” időkét megsejtő vagy kiprovokáló Derzsi-opusok közül. A Magyar Rádióban 1948-ban elhangzott Marx című tömör verse nagyban hozzájárult a költő elnémitásá-hoz. Idézem: „Jézus neked megbocsát / Mert igaz voltál tiszta voltál / Jézus neked megbocsát / Mert költő szóval játszadoztál / Jézus nekik megbocsát / Akik nevedben tündökölnék / Jézus nekik megbo-csát / De én nem – mert kontárok: ölnek”.

Ez a korai fölismerés abban az időben nagyon ke-vés magyar értelmiségire volt jellemző (legfeljebb a mára már klasszikussá nemesedett Máraira); de az írók zöme, még a legtehetségesebbek, a leghangzato-sabb nevéik is őszintén felvállalták a szocialista épít-tes ügyét, még ha konkrét formában nem kollaborál-tak is a hatalommal. Ezzel szemben Derzsi kezdetől fogva – nem a hiú magamutogató, hanem a közössi-gi érdekekért kardot rántó – kihívás variációival lep meg, utólag is, bennünket. A Harci ének „Rajta, faj-tám, versenyt vinni / Minden fia ellenséggel” magya-ros, naiv nyíltsága, vagy a Moldva című vers valami-vel játékosabb kezdő sorai („Magyar föld volt valaha / Majd román lett s most orosz / Nem, senkit sem ostoroz / E költemény halk szava”) még a régi költői ízlés és hagyomány felmelegítéséből magasba szálló

szikrák. Hogy a durva fenyegetettség éveiben aztán az elnémitásra ítélt költő sokszor a formát háttérbe szorító „egyen-es-beszédével”, rögtönzéseivel lepje meg önnönmagát, és persze, lesben álló, kis számú lehallgató közönségét. Azt is mondhatná valaki, hogy ezt az egyenlőtlen párharcot a kölcsönös bosszú éltette; s nyilvánvalóan egyedül Derzsi Sándor volt a vesztes. A Kádár-terrornak épp elég baja volt kezdetben; bizonyára beletörődött volna egy engedékeny „pattba” is, hisz a börtönben írt és a hivatalos „süllyesztőben” szinte hihetetlen módon megőrződött versek hangja, mint Az ének a szabadságról hosszú ciklus darabjai, látnivalón sokkal mértéktartóbb, visszafogottabb. Ezek a kéziratok – jóllehet 2000 nyaráig a Belügyminisztérium dossziéjában pihentek – egy sokkal líraibb, eleire, szülőföldjére emlékező, az eszményi szabadság rögeszméjének ronggyá tépett zászlóján csüngő ember hitvallásai, mint a többi: az eleven bosszú, a könyörtelen párbaj meghökcentő s megrendítő dokumentumai. Hány olyan költőt ismerünk, a közelmúltból, aki a nagyhatalmakkal, Forddal és Brezsnyevvel levelezik, a belügy-, az igazság- valamint a pénzügyminiszterrel hadakozik vagy éppen gúnyolódik, s a „tolvaj” Kádárnak és az Emeszempéseknek verses vagy prózai, politikai üzeneteket gépel és sokszorosít?

„Mi vagyunk a szuper-hiper / Hatalmak, a nagy hatalmak / Európaiak / Ez a világ rendje / Vietnámi Leo Brezsnyev / S korai Gerald Ford...”

„Mi is hát a Meszempé? Testület / Melynek egy része mindig láthatatlan / Mert tagsági igazolvány helyett / S tán a mellé is, amint tapasztaltam / Megbízást kap törvénykerülő módon / Törvénysértésre, hogy törvénytelen / Cselekedetek hervasszák a folyton / Ki-kisarjadó emberértelem / Virágait s a demokratizálás / Csalánya között találják maguk...”

Innen már csak egy lépés az undor okádéka, a teljes nihil: „Kispolgárok, kik emberek, ha éltek / Mert

nem lettetek ember-forma férgek / Hogy féregirtó szer legyen halála / Mindannak, ami elpusztítható (...) Szól egy kispolgár, egy költő, ki érez / Bevallja, hogy a szava sem övé / Nem »vagy mi vagy ő«-szavú csőcselékek / Nevében szól, hiszen a szó ítélet / S ami ítélet, az csak Istené / Ő szól: kispolgár, másoké a vétke...”

Végül még ez is értelmes, oktató hanggal záruló lázas beszéd. Lázadás.

Hogy mire ment az Erdély címeréből (a kilátástalan semmibe) kilépő költő, azt nem egy, s nem az első öt követő nemzedék dönti el. Nagy kalandorok, köztük alkotó titánok is fel-felordítottak olykor a beláthatatlan történelmi térben, hogy: „Egy országot egy lóért!”... A feldarabolt, kifosztott ország híján neki csak egy rongyos élete volt. Amiért cserében – szinte már operettbe kíváncsózó helyzet – még egy árva lovat sem kapott senkitől.

LÁSZLÓFFY CSABA

MEGHÍVÓ SOMOGYOMBA

In memoriam DERZSI SÁNDOR (1919–1978)

2004. április 4-én délben 1 órakor emléktáblát helyezünk el a költő szülőházán.

Műsor

Versek Derzsi Sándor gyűjteményes kötetéből.

Lászlóffy Csaba: A „kivülálló” – Derzsi Sándor politikai hagyatéka.

Derzsi Ottónak, a költő öccsének visszaemlékezése. Az emléktábla felavatása – Jakab Elek (Medgyesi RMDSZ).

A kolozsvári Művelődés kiadásában megjelent **Testamentum az anyagról** című gyűjteményes kötet első bemutatója.

Kellékek

Hosszú utca, Szappany utca, Szappanyváros

Közelebből megjelenik lapunk kiadásában Herepei János városmonográfiája: Kolozsvár történeti helyrajza, Sas Péter művelődéstörténész gondozásában. Ebből közlünk egy fejezetnyit jegyzetek nélkül, az érdeklődés felkeltése végett. Kíváncsian várjuk a történészek, régészek véleményét, annyira érdekes Herepei elmélete a régi Kolozsvár első településmagjának kialakulásáról.

Háromnegyed századdal ezelőtt: 1876. április 22-én hatalmas tűzvész pusztított Kolozsvárt, amelynek emlékét még a későbbi nemzedékek is megilletődéssel emlegették. Szappanyváros égett le. E pusztulás nyomát alig két évtizeddel ezelőtt is őrizte az a gondozatlanul maradt terület, amely a Kőfalsori-Szappany utca és a Postakert utca közötti teletömbnek a tűzoltólaktanya kelet felőli végében még mindig beépítetlenül és bekerítetlenül állott. Gyomtól felvert földjén olykor egy-egy libát láttunk legelni, meg tyúkot kaparászni.

De ez a tűzvész nem az első, amelynek ez a városrész martalékává lett. Nem gondolva az 1655. évi mérhetetlen romlásra, amelynek csaknem az egész várfalon belüli lakott terület martaléka lett, ellenben valamivel közelebből érint az 1697. esztendei pünkösd hónap 6. napján keletkezett romlás, amely főképpen a Longa-fertályt égette hamuvá. Erről a veszedelemről Tótfalusi Kis Miklós maga szerzett egy hosszú verset, amelyet ki is nyomtatott. Ebből a Síralmas Panaszból idézzük:

Magyar utca első
Lévén ebédidő,
Mikor a tűz támada
Gerjesztetvén szétől,
Kivált a víz felől
Abban keveset hagyta.

Ottan elborítá,
Majd a földig rontá
Megette Szappan utcát;
Minthogy fából állott
Többire, s kevés ott
Kőépület. Nem állhat

Már ember ellene,
Kivált minthogy szíve
Mindeneknek ellankadt.

Csak bámulva nézik;
Némely tolvajkodik,
Ha mit kaphat, magáé,
Vagy tűz, vagy a lopó
Házainkban dülő
Gondolván, most ideje.
Némely ott mulatván,
Holmiján kapdosván
Véletlenül ott süle.

Gyenge nép kiáltott,
A mezőre szállott,
Onnét nézi a romlást:
Gondolhadd, micsoda
Sírással jajgatta
Kiki maga jószágát.
Semmijéhez számot
Senki már nem tartott
Egyaránt tött jajgatást.

Városnak harmada
Alig, ha marada,
Az is nagy köszönet volt;

Eljárván a várost
Szörnyű pusztaságot
Láthatsz ott most, ha nézed.

Ez a Szappanyváros egyike az egész Kolozsvár legszótlanabb városrészeinek, bárha eddig is tudtuk róla, hogy régi gyökerű, hiszen a Zsigmond király korában épült várfalak is már közre zártak, írásos emlékeink azonban csak jó későre, s akkor is csak nagyon szűkszavúan említik, sőt még a magyar polgárságnak 1453. évi összeírása is látszólag hallgat róla. Jakab Elek, aki városunkra vonatkozólag nemcsak az írásos, hanem a tárgyi emlékeket is igyekezett összegyűjteni, azt mondja róla, hogy a három Szap-

pany utcai városrész – amint az ott 12–14 láb mélyen talált vesszőcsomók, tölgyfa hídlásdarab és téglaleletek mutatják – már a rómaiak alatt a Castrummal kapcsolatban, de azon kívül álló valamely raktár, major, vagy egyéb teleprész állóhelye volt. E sorokkal kapcsolatosan mindjárt megállapíthatjuk, hogy hallomásból szerzett és szakavatott szemtől egyszer sem látott helyszíni adatainak nagyon különböző korok emlékeként kellett napvilágra kerülniük. Szerinte a felsorolt leletek 12–14 láb mélységben találhatók, márpedig 3,80–4,50 méter mélységig terjedő talajvastagságnak éppen nemcsak egyetlen kor emlékei kell magába zárnia. A vesszőcsomók és hídlásdarab eredetének megállapítására idézem azt a körülményt, hogy a Farkas és a Sámi utca északnyugati sarkán 1926-ban épült papilak alapozásakor a Szamos korábbi árterületére épített ház maradványait találtam. Ugyanis 3,50 méter mélységben egészen bolygatlan iszaprétegben két darab, egymástól egy méternyi távolságban, kelet-nyugati irányban párhuzamos-vízszintes helyzetű, 20 cm átmérőjű, lehántott kérgű, de kidolgozatlan gerendát figyelhettem meg; közülük az egyik egészen ép s annyira konzervált állapotban volt, hogy a munkások fejszével is csak nagyon nehezen tudták átvágni. (Több gerenda nem került elő, mivel az alapásás szélében tovább nem terjedt.) A gerendáktól merőlegesen felfelé álló karók alakját és korhadékát őrizte meg a lerakódott iszapréteg. Ugyaninnen egynehány vesszőfonásos lenyomatú szuvartrög is került elő. A vele egy szinten lelt néhány edénycserép, meg használati tárgy, valamint a helytől mintegy 35 méter távolságra épült Király utcai leánygimnázium alapozásakor előkerült gazdagabb leletanyag bizonyossága szerint az itt talált favázrészlet egy őskori kunyhó tartozéka volt, amely az újabb kőkor végén, a bükk kultúrával jellemzett időszakból származik. Azt hiszem, ugyanezt kell keresnünk a Jakab Elektől felsorolt leletek faanyagában, míg nem a bizonyosan magasabb szinten előkerült téglák már csakugyan római koriak lehetnek, bárha néhány szórványos, s amellet részletes leírást nélkülöző tárgyból semmiféle biztos következtetést sem lehet levonni. Annyi azonban mégiscsak valószínű, hogy ez a városrész kívül esett a tulajdonképeni római telepedésen, mint ahogyan az előbb említett Farkas és Király utcai épületek alapozásakor sem került elő semmiféle ókori tárgy. Ennek oka egyszerűen csak az lehet, hogy Napoca nem kelet, hanem dél felé terjeszkedett.

Jakab Elek a továbbiakban azt tételezi fel, hogy e Szappany utcátomb az új város alapításakor is annak alaprajzában – úgy látszik – benne volt, de mint alakja sejteti későbbi járulék: földje posványos, betelepülése lassan, későn s a kevesebbé vagyonos osztály által lett a díszesen, s rendezetten épült tulajdonképeni városnak egykor tán csak mintegy főlöszeges: tisztasági, védelmi vagy éppen gazdasági célokra használt mellékhelye.

Miképpen az ősz- és ókori emlékekkel kapcsolatosan, Jakab Elek ugyanúgy tévedett a középkoriakkal is. Megállapítani nem tudom, ugyan mi vezette arra a gondolatra, hogy a Szappanyváros földje „az új város alapítása idején posványos volt”. Mert hogyha az elől említett 12–14 láb mélységben találtak volna iszapréteget, azt mi is minden további gondolkodás nélkül aláírhatnók, de közvetlenül a felszín alatti rétegek között effélének magam nyomát sem láttam.

Ugyanis a Brassai és a Berde Mózes utcától közrezárt északnyugati sarokban 1938-ban történt alapás alkalmával a kihányt földből őskori edénycserepeket gyűjtöttem. Mármint, ha erre a telepedésre időközben vissza is tért a Szamos folyása, századok vagy ezredek múltával azonban ismét teljesen vissza is húzódott onnan úgy, hogy – a kiásott talaj metszetéből megállapíthatólag – ezután csak termőföld és városi hordalék telepedett reá. Ebből azután, minthogy csak kis területen történt a lemélyítés, sőt magánál az ásásnál sem lehettem jelen, az őskorin kívül csakis 17. századbeli kályhacsempe- és cserépedénydarabok jutottak kezembe. Tekintettel tehát arra a helyzetre, hogy a belváros keleti felében semmiféle római emlék nem került elő, bizonyos, hogy sem a Longa, sem a Media, sem pedig a Lúporum fertályban római telepedés nem volt, s illetéknéppen e városnegyedek helyén bizonyosan művelés alatt állott kertek terültek el. A korábbi középkori emlékek hiányát pedig a faépítkezések, s a kezdetlegesebb életmód használati tárgyai romlandóságának tulajdonítom, amit a későbbi sűrű építkezések maguk is nagyon könnyen elpusztíthattak, bárha nagyon valószínű, hogy egy rendszeresen végzett ásás még mindig menthetne meg bizonyítékokat.

A Szappanyváros magyarul hangzó nevére eléggé későn, csak az adófizetők 1604. december 14-én keltezett jegyzékében találtam a reá vonatkozó első adatot így: „Longa. Zappanj Vcza”. Majd az 1645. évben elhunytak névsorában: szeptember 1-én „Mihály Deak Szappany uczából” fordul elő. Latin nevét tartalmazó első adataim az 1647. és 1648. évekből valók. Ugyanis az adókötelesek jegyzékében címszóképpen az „Angiport[us] ad plat[eam] Smig[ma]tis” (ennek magyar fordítása: a Szappany utcába vezető szoros), továbbá: „[Platea] Longa extra [moenis] Smigmatis” jegyeztetett fel, ez pedig a Szappany utca falain kívül levő Hosszú utcai fertályt jelenti.

A mai városalaprajz – a 18. század folyamán kialakult Kőfalsori-Szappany utcától eltekintve – itt csak egyetlen nagyobb utcáról számol be, holott Felvinczi Györgynek Kolozsvárról 1706-ban írott verse a Szappanyvárosnak a maitól valamennyire eltérő tagoltságáról számol be. Az egyes utcák felsorolásának rendjén így keríti rá a sort:

Szappanyosok, de hol vadtok,
Azt fogtak rád, vagyon gatyád.
Hogy egyik sem toppant!
Ez bizony becsület:
Csak nevetek, de mívetek
Aki ott járt, látott két szárt:
Ez utcától koppant.
De melyik az ület?
Minden háznál sem találnál
Ha szappan nincs, ily hírt ne hints,
Talán egy rúd szappant;
Mi téged nem illet,
Nincs tojásan tyúk ott, az hon
Szappanfőzést, avagy mentést
Tartanak sok kappant!
Aki reád kérhet.

E tizenhat sor háromnegyede azt a helyzetet hajtogatja, hogy a vers szerzősekor már egyetlen szappanyos sem lakott a róluk elnevezett utcacsoportban; csupán a többi négy sor ad valamelyes helyrajzot. E szerint „vagyon gatyád”, azaz „aki ott járt, látott két szárt: de melyik az ület?” A helyszínen tehát

hasonlóképpen meg kellene találnunk a két, hegyes-szögben találkozó, körülbelül egyenlő hosszúságú utcát! Nos ennek, a tréfásan gatyaszárnak nevezett utcának az egyik szára a mai Brassai utcának átkelesztett Hosszú-Szappany utca, a másik pedig, ha mostanra már el is tűnt: beépült, ellenben megtaláljuk a város 1718-ban készült katonai térképén, mégpedig olyaténképpen, hogy a Hosszú-Szappany utca feletti háztömböt körülbelül a kelet felőli kőfalon levő kis kerek bástyától kiindulón a mai Könyök utca tájáig húzott egyenes irányban metszi át. Mikor és miért tűnt el ez az utca, megállapítani nem tudom, bizonyos azonban, hogy ez a város 1734. évi alaprajzában már csak arra a hagyatékra találunk, hogy a Kurta-Szappany utca az egykori metszéspontnál is jól észrevehető törést mutat. Bárha az utcapár északi ágának egykori névszerinti megkülönböztetését nem ismerem, mégis alig hiszem, hogy ez lett volna a Szabó T. Attila nagyon értékes gyűjtésében 1667-ben említett felső Szappan Vcza, az a körülmény ugyanis, hogy a felső-alsó megkülönböztetést a Szamos felső és alsó folyásának iránya szabta meg, s amiként a 17–18. században a várfalon belőli Felső-Király utca elnevezés is ennek az utcának nyugati felét, Alsó-Király utca pedig ugyanennek keleti folytatását jelölte. Ugyanez kellett legyen a helyzet Szappany utcában is. Már most visszatérve a Felvinczről nyújtott képre s a gatyá ületét keresve, Szilády Zoltán nagyenyedi helyrajzi magyarázatát választjuk útmutatóul. Ő ugyanis az ület köznévi jelentését a gatyá fenekébe toldott háromszög alakú vászondarabnak állapítja meg, amely Enyeden ma is a Gatyaszár utca szarait köti össze. E megjelölés tisztázása után ha megint elővesszük Kolozsvár 1718. évi térképét, azon körülbelül a mai Berde Mózes utca helyén is találunk egy szorost, amely a mostani Hosszú-Szappany utcától a várfal északi szakaszáig haladólag metszette át az útjában levő telektömböt. Tehát ez az 1734. évre már eltűnt szoros Kolozsvárt is megalkotta a gatyá két szárának ületét.

A Szappanyváros egykori utcáinak kinyomozása közben meg kell még állapítanunk, hogy a két leg-hosszabb utcán s az azokat metsző szoroson kívül – külön elnevezés nélkül – a maga teljes egészében megvolt a mai Kurta-Szappany és Görbe-Szappany utca is. Azután a Híd utcát a Görbe-Szappany utcával összekötő, a múlt század végén Szép utca néven jelentkező utcácska a régi századokban – miként már előbb is láttuk – Angiportus ad Plateam Smigmati (Szappany utcába vezető szoros) körülírással történt. Volt azután még egy másik csöppnyi síkator is, ez a Görbe-Szappany utca végének északnyugati sarkát kanyarította le és végül megvolt a kőfal mentét mindenütt követő beépítetlen szoros, ez a múlt században Kőfalsori-Szappany utca nevet kapott.

Ezeknek az utcáknak és szorosoknak részletes felsorolására jórészen azért volt szükségünk, hogy meggyőződhessünk a Szappanyváros által elfoglalt várfalon belőli terület erős tagozottságáról, ami azután e fertálynak apró telkekre történt felosztottságát, vagyis sűrűn való lakottságát jelenti. Ez a körülmény kétségtelen bizonyossága az itteni telepedés régi eredetének s ezért határozott útmutató arra a helyzetre vonatkozólag, hogy nevének az 1453. évi névlajstromban mégis csak elő kell fordulnia.

Az elmondottak tudatában, ha városunk térképére rátekintünk, azonnal észre kell vennünk, hogy a

Belváros észak felőli körvonala pontosan beleillik a Malomároknak a Kétvízköz területébe való körívszerű bevágódásába. Úgy látszik, mintha ez az ívelés, amely e helyen tetemesen megkeskenyítette a Szamosnak a Malomárok segítségével alkotott hatalmas szigetét, mintha a Házsongárdi hegy alá torkoló Belső-Torda utca kisajtaján kívül levő fókuszából körzővel húzatott volna meg. Kétség sem férhet hozzá, hogy ez a vízrajzi alakulat legalábbis a rómaiak ideje óta változatlan, hiszen Napoca építményei – a mai várossal megegyezőleg – hasonlóképpen beleilleszkedtek ennek az ívelésnek nyugati felébe. Ilyeténképpen akár természetes, akár pedig mesterséges úton jött létre a Kétvízköz e szakaszának behorpadása, föltétlenül már nagyon korán mehetett végbe e köríves medertől védett területnek a benépesítő magyarságtól történt megszállása. Hiszen csaknem elképzelhetetlen, hogy az ide telepedő ősök ezt, az oldalom szempontjából kedvező földrajzi alakulatot, vagy legalábbis annak partsávját kellőképpen ne használták volna ki, hanem a Malomárok mentének eléggé mélyen való behorpadásából annak csakis nyugati felét, vagyis az Óvár helyét foglalták volna el lakhelyükül, keleti felét pedig egészen pusztán hagyva s ezzel önvédelmi szempontból is nyílt oldalát állítva oda a rabló, avagy ellenséges támadásoknak. Éppen ezért, ha lemondunk Kolozsvár alapítása legegyszerűbbnek látszó, a valóságban azonban már kissé elavult elképzelésű lefolyásáról, mindjárt valószínűbbnek tartjuk, hogy nem túlságosan nagy létszámú eleinknek kövespadi megszállását a folyó mentén egy és fél század múltával történő új csoportosulásakor létrehozott első telepedési helye talán mégsem a romokkal teli Óvár, hanem a római korban is táborhelyen kívüli keleti külterület, vagyis az újkorban Szappanyváros nevet nyert férőhely volt. Ugyanis aligha tételezhető fel, hogy a nemrégén még nomád életet élő nép, mint építőanyagot, a követ és a téglát kedvelte s annak felhasználásához értett volna. Ezért tehát bizonyos, hogy a népvándorlás pusztításai után megmaradt, sok helyen még felszínen is heverő római kori nyomokat érintetlenül hagyva, ennek a Malomároktól körülölelt területnek keleti felében fából építették fel házikóikat. E telepedés elsődlegességét azzal, a másképpen aligha magyarázható helyzettel is bizonyítom, hogy a Szamoson átvezető híd eredetileg éppen nem az óvári Víz utcának, avagy a később kialakult Híd utcának, hanem egyenesen a szappanyvárosi Kurta-Szappany utcának két víz közötti meghosszabbított légvonalában, a hídelvei Király és Új utca torkolatánál verték. Ezzel tehát megkaptuk annak a beosztottságnak is az értelmét: miképpen lehetett a későbbi hídon túli telepedés gerince éppen az az útszakasz, amelynek azután két oldalára kristályosodott ki maga az egész külváros. De ugyanígy találjuk meg annak is a nyitját, hogy mi is volt a szerepe a Kurta-Szappany utca végére épített bástyának, vagy – közönségesen szólva – Kisajtónak. Ez ugyanis nemcsak a hajdani kijárat emlékének volt az őrizője, hanem egy 1564. esztendőbeli közgyűlési határozatból következtetve, a leg-rövidebb utat nyitotta a kétvízközi s a hídelvei legelőkre járó várbeli csordának, barmoknak.

A Malomároknak ezt a tekintélyes ívelését – mint egyenes vonal – a mai Szentlélek és Torony utcácska, valamint – az óvári várfal felépítésekor elkezdett folytonossági hiánnyal megszakítva – ismét egy

Vörös alkony

használatban levő útszakasz: a mai Hosszú-Szapany utca köti össze. Déli irányban hihetőleg eddig terjedt a városalapító magyarság első telepedése, illetőleg ez az utca maga lehetett az eredeti telepedés törzse, amelynek mintegy nyugati irányú folytatása volt a szászoktól lakott Szentlélek, Torony utcai szakasz. Azt hiszem, hogy az ősi Hosszú utca névben a szabályos településalakzatok közül az utcásoros megüledést, illetőleg a folyókanyarulat oltalma alá húzódott első rajnak a vízfolyás iránya mentében való terjeszkedését találtuk meg, amelynek gátat a kanyarulat irányváltoztatása adhatott. Hogy pedig ezt az utcát csakugyan itt kell keresnünk, bizonyosság erre az a helyzet, hogy a már említett 1564. évi közgyűlési határozat szerint az innen kivezető kijáratot még mindig Hosszú utcabeli kis kapunak nevezték. Egészen határozottan megmondani azonban mégsem tudom, hogy a Hosszú utcánév a gatyalakzatnak ugyan melyik szárát is illethette. Útcánk nevét azután az okiratok latin nyelvhasználata már az ősiségben Platea Longára fordította át, amely elnevezés azután e telepedés növekedése kapcsán átruházott annak mellékutcáira is. Természetesen semmi jelentősége nincsen annak a helyzetnek, hogy városunk alaprajzában ennél a Hosszú utcánál valóban sokkal hosszabb utcákat is találunk, hiszen a többek között Medgyesen is – a város 1736. évi térképének bizonyossága szerint – a várban levő Lang Gassennél akár a Stein Gassen, a Neue Gassen, az Ober és Nieder Czeckes, avagy a Farkasch Gassen is hosszabb volt. Ez a méretbeli eltérés ugyanis a városnak, ha időközben való fejlődésével hozható összefüggésbe. Összehasonlításra alkalmas példaképpen szándékosan választottam a Nagy-Küküllő menti Medgyes városának adatait, minthogy itt is egy időben találkoztunk magyar és szász lakossággal. E telepedésnél is az elsőség a magyarságot illeti, amit már a város Medgyes elnevezése is bizonyít, egy lévén a maroszéki székelység egyik nemének s annak első ágának nevével. Úgy látszik, hogy itt is az a helyzet következett be, mint a 13. századbeli Kolozsváron: a polgarosodás terén fejlettebb szász beköltözők magukhoz ragadták a vezetést, a magyarság pedig a maga ősi telepeire szorult. Ezt a helyzetet a fenti három utcánév is nyilván tanúsítja. Így a többféle változatban feljegyzett Czekes, Czekesch, Czeckes, Cseckes Thor továbbá az Ober és Nieder Czekes azután a Farkasch Gassen sőt talán maga a Lang Gassen is székely ala-

pításra vall, mert hiszen keletkezésben meg kellett előznie a nála méreteiben hosszabb utcákat. Létrejövele tehát még a tiszta magyar időben történt. Nevének német köntösét bizonyosan a magyarságnak rendre történt elvérzése és beolvadása után öltötte magára, s ezért ennek is eredeti neve Hosszú utca lehetett.

Kolozsvár nevének – Márki professzortól történt összeállítása szerint – a kolozsvári vár: Castrum Clus első ismert megnevezése 1213-ból maradt reánk, minthogy azonban már a 12. század utolsó negyedében, 1173-ban ismeretes Tamás kolozsi vármegyeispán (Tomas Comes Clusiensis), s 1183-ban Gál ugyancsak kolozsi vármegyeispán (Gallus Culusien-sis Comes) neve, bizonyos hogy ekkor már itt is kellett valamelyes várnak állania, amely azonban még ennél az időpontnál is régebb gyökerű lehetett, hiszen Szent István vármegye-alakítási intézkedései hihetőleg már az ő századának derekán Erdélyben is végrehajtottak, s a kezdetbeli két vármegyéből hétre növekedett számukban már Kolozs is benne volt. E vármegyék egy-egy királyi vár köré kanyarítottak ki, Kolozs megye királyi várának pedig csakis a névadó Kuluson, vagyis Kolozsvárott kellett lennie.

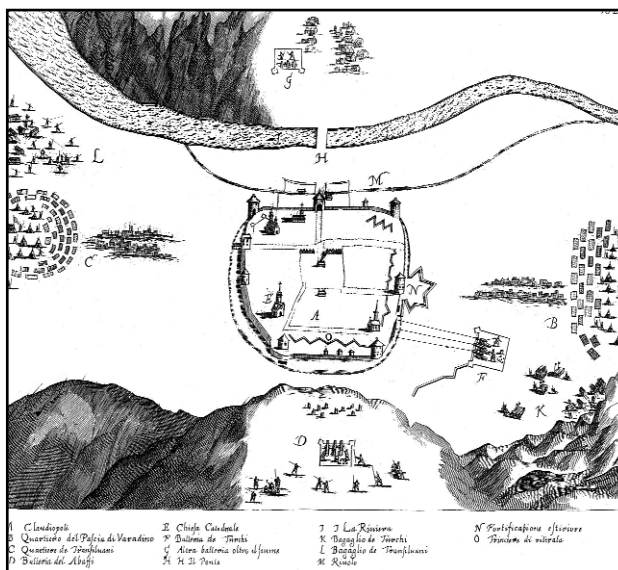
Hol állott ez az első vár, az igazi Kolozsvár: az Óvár, avagy a Szappanyváros helyén, amely Longának azaz Hosszú utcának – avagy inkább útnak, sőt netalán csak szernek – nevezetett? Kőből vagy pedig csak fából épített-e, mint ahogyan – Gromo olasz ezredes leírása szerint – még a 16. század közepén is fából épültek külvárosaink házai. Kellő adat-tár hiányában ma még csak óvatosan merhetünk döntő szót szólni, de mégis figyeljük meg, hogy még az 1718. évi városalaprajzon a Vetus Castrum utcahálózata – a ma Bátya utcának nevezett kelet–nyugati irányú főutcájának dereka táján Kispiaccá történt kiszélesedésétől eltekintve – a Platea Longával mindenben egyenlő elrendezettséget mutat. Tudjuk pedig, hogy az Óvár utcaszerkezetét a várbeosztás kívánta meg, s a kőfalon belőli útkeret a várfalaknak védelmi célból könnyen való megközelítésére hagyatott szabadon. A vár belsejét észak–déli irányban metsző főutca déli nyílása a várba való bejárást, északi vége pedig a folytatását képező híddal együtt a vár alatti terület megközelíthetőségét szolgálta. A kelet-nyugati irányú másik főutcának a Szamos folyásával párhuzamos irányokból jövő bejáratok összekötő vonalának kellett lennie, bárha az egyik kapu helyét csak egy szorosocska megléte bizonyítja, míg nem a másikat a Zsigmond-kori várfalépítkezés tüntette el. Találunk még egy kőfaltól kőfalig terjedő észak–déli mellékutcat is, ez azonban csak a nagyobb telektömbből felosztása céljából hozatott létre, amit a lakosságnak egyre inkább való szaporodása kívánt meg. A hasonlóság teljessé tétele céljából mintegy különlegességgül állapítsuk meg, hogy az Óvárnak délkeleti könyökutciját (Torony utca) a Szappanyvárosnak délnyugati sarkában is (a Görbe és a Hosszú-Szapany utcák találkozási szögében) nemcsak a mai, hanem a 17–18. századbeli térképeken is ugyanígy megtaláljuk. Ezen az útmutatáson kívül Hídelve elrendeződésének előbb már érintett alapváza is arra figyelmeztet, hogy a mai Kolozsvár magját csakugyan a Szappanyvárosban keressük. Különbözően erre biztat az a helyzet is, hogy az óvári erős kővárnak hihetőleg a tatárjárást követő évek során történt felépítése után a különféle hatóerők köz-

pontja oda tolódván át, ezért a Szappanyváros még abban az esetben is, ha csakugyan itt volt az első föld- vagy favár, csaknem egészen elvesztette jelentőségét. De erre figyelmeztet a helyszínrajznak az a visszaható ereje is, hogy Hídelvének feltételezhető, bár meg nem engedett még későbbi kialakulása esetében éppen semmi értelme nem lett volna Király és Új utcának, valamint a Szamos hídjának a Malomárok Szappany utcai kishídjával való egy vonalba állításának.

Az epternachi kódex 1241. évi feljegyzése szerint a tatárok Kolozsvárt határtalan tömegű magyart öltek meg: „In quodam castro, quod dicitur Clusa ceciderunt infinita multitudo Ungarorum”. Tehát a Radnaiszoroson betört Kádán mongol vezér 1241. március első felében érkezvén Kolozsvár alá, hatalmas seregével könnyen lehengetelt minden ellenállást. Ekkor foglalta és pusztította el az itteni gyöngye fa-(?), avagy földvárat(?). Megfelelő helyzetet keresve, Entz Géznak és Gerő Lászlónak megállapítását idézem a Balaton környéki viszonyokról: „noha a tatárjárás nem okozott különös kárt a Balaton vidékén, következményei itt is mélyreható nyomokat hagytak. Kitűnt ugyanis, hogy a tatárok támadásainak csakis a jól megerősített kővárak tudnak eredményesen ellenállni”. Ezért emelte a pannonthalmi apát a Balaton szigetén Szigliget várát. A királytól az engedély 1260-ban kelt. Ennek szövege világosan összefoglalja a kővárak építésének indokait: „Mivel ezelőtt országunkat bárbar népek és a zsarnoki tatárok elpusztították, elrendeljük, hogy koronánk egész területén megfelelő helyeken erődítések legyenek, és várak emelkedjenek, ahová a nép az üldözöttséggel fenyegető időben behúzódhatik és magát megmentheti”.

Ha az így nyert körülmények bizonyító előképét Kolozsvárra alkalmazzuk, kétségtelen helyzetképpen kell felismernünk, hogy itt a tatárjárás nem talált kővárat, márpedig ha e vár – mint ahogyan még ma is hiszik – a mai Óvár helyén állott volna, abban az esetben eleink a római castrum köveit már a város alapításakor föltétlenül felhasználták volna egy, a különféle támadásoknak biztosan ellenálló kővár felépítésére, s ilyenképpen nem pusztult volna el a magyarságnak olyan nagy tömege.

Nagyon valószínű tehát, hogy a mongolok kitarokodását követően a teljes elnéptelenedés megállítására telepítették ide az ettől kezdve mindinkább szerepet vinni kezdő szász „vendégek”-et. Ugyanis a tatárok kivonulása után IV. Béla király Lőrinc vajdát a nagy romlások helyrehozásának feladatával küldötte Erdélybe, ő azután az elpusztult helyekre a kevesebbet szenvedett vidékekről új lakosokat telepített át, sőt külső országokból is hozott telepeseket: „harcosokat és földműveseket”. A városok elpusztult népei helyébe hasonlóképpen külföldről telepített be új lakosságot, akiket néha még Mátyás király idejében is – a II. Géza-kori beköltözőkkel együtt – még mindig hospeseknek, vagyis vendégeknek mondtak. Ezek a német népelemek pedig a kőépítkezés hazájából jöven, nem idegenkedtek a római castrum helyére s jó részben éppen annak köveiből kővárat építeni. A magyarság s a szászág ilyenképpen való elhelyezkedésének bizonyítására, mint helyesen alkalmazható hasonlatra, hivatkozom Torda város középkori telepedésére. Itt ugyanis az állandó lakhelyet kereső magyarság a Szindi-patak torkolatánál állott római hídfőnél épített magának

Kolozsvár ostroma I. Apafi Mihály idejében. 17. századi olasz metszet Skultéty Csaba gyűjteményéből.

erődítményt. Ezt az oklevelek eleintén Tordavár, a tatárjárás után pedig a köréje épült faluról Szent Miklósvár néven emlegették. Ezzel szemben azután az Árpád-házi királyok idejében beköltözött németek a római castrum helyét foglalták el, ezt pedig római Saxodonia-várnak nevezték, telepedésük tehát a magyarságtól külön irányban, a sóaknak felé történt.

A Kolozsvárra érkezett vendégek azután bizonyosan nagyobb számukra való tekintettel ezt a jól megerősített várat elsősorban is a maguk számára hozták létre, amit az a helyzet is bizonyít, hogy – a későbbi, adatok tanúsága szerint – a szász polgárok nagyobb tömege sokáig főképpen a város nyugati felében lakott. Így a magyarság régi központja táján: a Hosszú utca egész területén maradt. Majd a bekövetkezett nyugodtabb időkben a városi élet megindulása következtében a népesség is mind inkább növekedni kezdén, mind a magyar, mind pedig a szász csoport népszaporulata előretolt telepedési központjuk védelme alá húzódva, déli irányban indította meg terjeszkedését. Ezért a Hosszú utcában és mellette lakó magyarság telepedését legelőbb is a nemzetségükről nevet nyert magyarok utcáját, vagyis Magyar utcát alakította ki, ez különben a hasonlóképpen magyaroktól lakott Szentpéter község (telepedés) Kolozsvárra vezető útjának – amely még 1453-ban is Platea Sancti Petrinek nevezetett – Hosszú utcával egyvégében haladólag létrehozott s most már lakótelkekkel szegélyezett egyik szakaszává vált. A fertályokra történt későbbi tagozódáskor így maradt meg ennek az egész városnegyednek a régihez inkább ragaszkodó latin nyelvű megnevezése (Platea) Longa, magyar nyelvű meghatározásául pedig a Magyar utca nevét általánosították. Lehetséges, hogy eleintén csak mellérendelt viszony volt a Hosszú és a Magyar utca között, mint ahogyan ez a Plates Luporum et Foeni tagjai között is történt, hogy azután egészen összeolvadjanak.

Nagyon hihető, hogy a város fokozatos terjeszkedése különösen a 14. századtól kezdődően gyorsabb menetben folytatódott. A népszaporulat, amely részben természetes úton, részben pedig más vidékekről való betelepülések folytán állott elő, a belső város-

nak már Zsigmond-kori körülkerítése előtt létrehozta a külvárosokat. Legrégebbi ilyen kültelepülésünk csakis Hídelve lehetett, amelyről már megállapítottuk, hogy eredetileg Hosszú utcának (Platea Longa) volt leánytelepülése, s csak az évszázadok alatt megnövekedett város fertályokká való szervezkedésekor oszthatott az Ovár külvárosául, és ugyanekkor szállhatták meg a várbeli szászok rajai is.

A Hosszú utca azután a Kétvízközre is bocsátott ki rajt. Ennek első nyomaira igaz, hogy csak jó későre: a 16. század második felében akadunk rá, de bizonyos, hogy ennél jóval régebbi eredetű az egykori Szamos-híd tájától kelet felé terjeszkedő Majoroknak körülbelül a mai Lőrinc, Eötvös utcák vonalát is elérő szakasza. Az 1869. évtől kezdődő emlékekben az egykori majorok helyén valóban találunk egy Hosszú utcát. Megállapítani nem tudom, hogy ez az elnevezés vajon mennyire régi gyökerű. Lehetséges, hogy a várfalon belüli hajdani Hosszú utca külső felének emlékét őrzi, bárha az sem lehetetlen, hogy neve csak a 19. században született meg, hiszen a református egyházközségnek 1775-től vezetett halotti anyakönyveiben a 18. században erre az utcánévre egyetlenegyszer sem találtam adatot. A Szamos és a Malomárok közötti terület helyhatározója ekkor kivétel nélkül és egyetemlegesen csak a Kétvíz között, valamint a majorok között volt. Ennek ellenére, amiként a Boldog utca, meg a Brettyó utca neve, továbbá a Berek utca, s netalán a Kakasváros elnevezése hosszú, egyik-másiknál meg éppen évszázadokig tartó lappangás után mégiscsak felszínre vetődött, ugyanígy lehetséges a külvárosi Hosszú utcánál, hogy ha talán nem is az eredeti elnevezést, de legalábbis a hovatarozást: magának a fertálynak a nevét örökölte.

A Szappanyváros belső és külső szervezkedéséről, belső és külső élete folyamáról az elmondottnál többet nem tudunk, csupán feltevésekről számolhatunk be, amelyeknek bebizonyítására még több adatra lenne szükség. Azt azonban mégiscsak megállapíthatjuk, hogy városrésziünk szótalansága éppen nagy régiségének a bizonyossága, vagyis jelentősége már akkor megszűnt, amikor Kolozsvár lakossága meg meglehetősen kezdetleges polgári életet élt. A római castrum helyén felépített kővár egyszerre elragadta tőle a vezetést: közigazgatása, kereskedelme, ipara, vallásos élete az erős kőfalövezeten belül biztosabb védelmet és rendszeres fejlődési lehetőséget talált. Ezzel szemben az ősi fészkeknek feltételezeten fából készült, vagy földből hányt erődítménye netalán jó ideig még továbbra is fennmaradt s ezért a polgári foglalkozások innen sem pusztulhattak ki, csakhogy azok már nem vehették fel a versenyt a kővárba húzódott, majd pedig a nemskára előretört Nagypiac iparos és kereskedő életével.

A községi rendszerű Kolozsvár első telepedéséről megállapított helyrajz felvázolása után, ha a helynevek eredetét kísérelnők meg kibogozni, eléggé bizonytalan talajra tévedünk. Magának a Hosszú utcának a nevét még megmagyarázhatjuk a törzstelepedés hosszú házsorának valószínűleg megjelöléséből, azt azonban már nehezebben tudjuk megérteni, hogy ez a régibb gyökerű elnevezés miért cserélődött fel a Szappany utca névvel. Mégis megkísérelhetjük azzal a körülménnyel magyarázni, hogy eredeti neve a Magyar utcával megnövekedett egész fertály megjelölésére terjeszkedett ki, s minthogy az egyes

fertályok nevüket a gerincüket képező főutcájukról szokták nyerni, e városnegyed régi főutcája pedig vagy a gatyának eltűnt észak felőli szára volt, avagy ha mégiscsak a déli viselte volna ezt a nevet, abban az esetben a kifejlődött Magyar utcával szemben már másodrangra csúszván le, a közhasználat – az előállott zavar elkerülése miatt – új elnevezést ragasztott rá. Kétségtelen, hogy az eredeti helyzet még a magyar polgárok 1453. évi összeírása idején is tartotta magát. Ezzel szemben úgy látszik, hogy a városunkbeli szappanyosok a belváros északkeleti negyedében telepedvén meg, itt a vár e csendes és nem forgalmas zugában nyugodtan főzhették a szappanyt, mert a mesterségükkel járó nem éppen kellemes illat nem zavarhatott senkit. Magyarázatunkat színesebbé teszi az a körülmény, hogy Berde Áron 1847-ben megjelent Légtüneménytanában megállapította, hogy Kolozsvárt az év tizenegy hónapjában a nyugati s csak novemberben a keleti szél az uralkodó. Ugyanúgy írja városunk 1815. évi születője, Lengyel Dániel orvosdoktor is, mondván, hogy itt gyakran kisebb-nagyobb nyugati szél uralkodik, ennek következtében tehát a szappanyfőzés szaga csak a legritkább esetben terjedhetett visszafelé, a belváros irányába. Különben itteni letelepedésüket segítette elő az a helyzet is, hogy gondozásukra a lakóhelyük végében épült olaszfokos bástya bízott. E jellegzetes mesterség adhatta azután a belváros e félreeső zugának az egykori Hosszú utca (Platea Longa) helyébe a Szappany utca és a Szappanyváros inkább talán tréfás eredetű nevét; ez a névátváltás azonban hihetőleg már csak az újkor elején mehetett végbe.

HEREPEI JÁNOS

Háromszéki istenes emlékek

Üzenni utánunk jövőknek: koronként, ha a történelem szele épp elsöpörni készül bennünk, kötelesség. Feladata a közösség mindenkori szellemi előjárójának, nem kőbe vésett törvény, de annál erősebb készítés. Belülről fakadó kényszer, olyasfajta, mit szenvedés vált ki. Aggodalom. Félsz a herderi jóslat beteljesedésétől.

Az alábbi két dokumentum különböző korokban íródott, és különböző keletkezésük kiváltó oka is. A templomtornyok gömbjeibe rejtett üzenetek – keletkezésük szerint – két csoportba sorolhatóak: az elsőbe (és ezek a ritkábbak) azok, amelyek valamely súlyos, általában a helyi közösség sorsát negatívan befolyásoló történelmi esemény hatására íródtak; a másodikba a mindenkor „számadások” illenek bele, s többnyire egy már meglévő, a toronygömb esedékes javításakor előkerülő régi irat mintájára keletkeznek. Helytörténeti szempontból mindkét kategóriájú üzenet értékes információkat tartalmaz, a kutató számára azonban sokkal érdekesebbek az első csoportba tartozó levelek: kihívást jelentenek a történelmi háttér kiderítésére.

Az alábbiakban két gömb-üzenetet ismertetünk, a fentebb vázolt besorolás szerinti első és második csoportból egyet-egyét. Az első fájdalmasabb, megrendítőbb. Taar Géza nagyajtai unitárius lelkész (Árkos, 1884 – ?, 1969. nov. 15. Korán árván maradt. Rokona: Komjátszegi Pál nevelte föl. Kolozsvárt tanult. Akadémianak jelölték, de betegsége miatt nem tudott külföldre menni. 1914-től Nagyajtán szolgált. Megszervezte a Nőszövetséget és a Dávid Ferenc Egyletet. Három tantermes iskolát építtetett és kántori lakást szerzett. 1965-ben ment nyugdíjba – írja róla Kelemen Miklós az Unitárius kislexikonban. A nagyajtai matrikulák tanúsága szerint Taar Géza első temetési beírását 1915. június 30-án, az utolsót 1950. december 14-én jegyezte.) Nyolcvan esztendővel ezelőtt, a Trianon utáni sanyarú korszak legelején írta meg levelét, aggodalommal telve: „hogyan lesz-e aki századok múlva diadalmas örömmel olvassa és megértse” sorait. Nem vállalkozott közössége történelmének felidézésére, csupán a pillanat keserűségét örököltette meg. Hitelesen. Könnyen elképzelhető: éjszaka, lesötétített ablakok mögött, a petróleumlámpa alig pislákoló fényében róttá a sorokat. S aztán egy kis konspiráció, amint az iratot megőrzésének szánt helyére beillesztik: előbb egy gondosan leforrasztott bádogdobozba. A 18x12x1,5 cm méretű dobozra a bádogos rábélyegezte névjegyt, valamint a készítés dátumát: N.AJTA 1924. 5HÓ 13ÁN MIKLÓS IGNÁC BÁDOGOS. A korabeli bankókkal és érmékkel együtt a dobozt a templomtorny gömbjének belső feléhez cineztek. A bankók, érmék zöme a szegény Magyarország koronája, illetve még az Osztrák–Magyar Monarchia korából valók, de akad köztük az új rend bevezette pénznem is, a lej. Az érmék közül hármat falusfelek adományoztak: hozzájuk piros varró-cérnával rögzítették az adománylevelet), mellékelve a templomváról az 1910-es évek elején készült képeslapot és „az egyetemes egyházi adóról az 1922. jan. 1.–1923 szept. 1-ig terjedő időre” szóló kimutatást. Az egyetemes egyházi adót fizetők névsora összesen 272 nevet tartalmaz. Igen pontos munka, minden oldal alján összesítéssel, a több részletben fizetések esetében az utólagos törlesztések dátumának feltüntetésével, többletfizetés esetén az összeg feltün-

tetésével, egyéb bejegyzésekkel. A kimutatás első részében az egyházi adót fizetők – tehetőségük függvényében – 14 osztályba vannak sorolva. Eszerint: az I. osztályhoz 24-en tartoztak, a lista élén dr. Ferenczy Géza áll 1000 lejjel (még 60 lej többletet is fizetett); továbbá 21-en 250 lejt, ketten 200 lejt fizettek. A II. osztályhoz hárman tartoztak, mindannyian 225 lejt fizettek; a 20 III. osztálybeli fejenként 200 lejjel, a 22 IV. osztálybeli 175 lejjel, a 16 V. osztálybeli 150 lejjel adózt. A VI. osztályba 36-an nyertek besorolást – közülük egy az egyetemes adó kirovása előtt meghalt – ők egyenként 125 lejt fizettek; a VII. osztálynál 14 név szerepel 100 lejes adókötelezettséggel, a VIII. osztálynál három név 75 lejjel, a IX. osztálynál öt név 50 lejjel, a X. osztálynál 49 név 25 lejjel, a XI. osztálynál egy név 15, kilenc név 10 lejjel szerepel. Ez utóbbiak közül egy eltávozott kirovás előtt; az öt lejjel adózók XII. osztályához 23-an tartoztak, közülük egy 10, egy pedig 5 lej többletet fizetett, a három lejjel adózók XI. osztályához 11-en tartoztak (közülük hárman is 2 lej 50 bani többletet fizettek, végül a két lejjel adózók XIV. osztályához kilencen tartoztak (közülük egy három, egy pedig két lej többletet fizetett), illetve még egyvalakinek csupán egy lej egyházadót kellett fizetnie. A lista folytatásában, utólagos beírásukat kilenc név szerepel, sorrendben 10, 100, 125, 75, 75, 5, 25, 10, 25 lejnyi adókötelezettséggel. A kimutatás 11. oldalán a szórványok szerepelnek: Középajtáról ketten 125, ketten 25, hárman 15 lejes adóval, Apácáról egy-egy 125, 75, 25, 20 és két 50 lejnyi adózó személy, ismét Középajtáról egy 25 lejt és két 15 lejt fizető (ez utóbbiak közül egyik „áttért ref. vallásra”, és végül Magyarósról egy öt lejjel adózó személy. A kimutatás szerint egyetemes egyházi adóként 1922–23 folyamán a hívek összesen 26 594 lej 50 banit fizettek ki. A legbiztosabb helyre, hisz míg áll a torony, míg lesz a templomot megtöltő gyülekezet, addig senki nem bolygatja a kereszt alatti gömböt. Azután? Nos, azokra az időkre szól az üzenet.

Hogy időnap előtt napvilágra került a levél, talán a sors akarata. Az 1924-ben felújított toronygömb az elkövetkező évtizedekben igen sokszor céltábla szerepét töltötte be, nem csak a háborús időkben, de később is. Az öregek tudni vélik, azokban az időkben, mikor minden odvas fa fegyverraktár volt, a hitüket vesztett falusiak abban versengtek, pár száz méterről ki tudja telibe találni a már fényét vesztett, zöldellő gömböt. Bizonyára jó céllovók lehettek a nagyajtaiak, a toronygömbön, mint rostan fújt át a Nemere, a kisebb-nagyobb golyóütötte lyukakon keresztül az esővíz áztatta a tetőszerkezetet. 1999-ben jött el az ideje a torony felújításának, ekkor találták meg a nyolcvan centiméter átmérőjű, százhusz centi magasságú, tojásdad alakú sárgarézt toronygömb belső feléhez illesztett bádogdobozt: sértetlenül, egyetlen golyó sem súrolta. „Isteni gondviselés”, álapították meg, és a kijavított gömbbe visszahelyezték a bádogdobozt eredeti tartalmával együtt.

A második dokumentum 33 esztendővel később, úgyszintén sötét időkben keletkezett. Papolci Csorja Sándor lécfalvi református tiszteletest (Feldoboly, 1890. május 20. – Kovászna, 1974. január 14. Családja Papolcra származik, ezért használja a Papolci előnevet. Előbb Szolokmán, majd Sepsiszentgyörgyön segédlelkész, 1917-től a lécfalviak meghívására lesz a falu lelkésze, ahol nyugdíjazásáig tevékenykedik)

nem annyira kora nyomasztó történései készítették írásra – bár gyülekezete s ő maga is sanyarú évtizedeket hagyott háta mögött, s az alig néhány éve zajlott kollektivizálás sem kecsegtetett semmi jóval –, mint inkább az úgyszintén a toronygömbben talált üzenet. A lécfalvi tiszteletes, a talált írás mintájára, saját kora történéseit örököltette meg (a közölt információkat kommentálva is), kiegészítve a falu történetével – kétségtelen, Orbán Balázs székelyföldi leírásából ihletődve, melybe beleszótt a falusiak emlékeztében élő mozzanatok is. Onomasztológiai fejtegetése talán naiv kissé, nem is ez adja értékét az Aranykönyvbe (A lécfalvi ref. egyház Aranykönyve melyet adományozott Lécfalvi Bitai Gyula és neje Keresztes Etelka. 1924. év. Jókai Nyomda, Sepsiszentgyörgy) – az adományozási nyilvántartások bejegyzésére nyomtatott, rovatokra osztott könyv hátsó részébe – írott emlékezéseinek. Hanem az általa felsorolt adatok, a két nagy világégés lécfalvi áldozatainak pontos névsora, a négy évtizedes ottani szolgálata közbeni „állapotok” érzékletes előadása. És végetül egy irodalomtörténeti kuriózumot is megörökített, egy alkalmi verset, melyet lelkészi „beiktatóján írta és felolvasta Hencze Imréné Szabó Ilona tanítónő” – aki nem más, mint Szabó Dezső író lánytestvére, nővére volt. Kolozsváron született 1871. január 8-án, 78 éves korában halt meg Pápán, 1949. június 9-én. Pápán van eltemetve is. Budai Balogh Sándor, a kiváló Szabó Dezső kutató ezt írja róla: „Ő volt a család ravasz, nagy-akaratú, ügyvédeszű tagja. Az iskolában mindig tiszta kitűnő. Ugyancsak kiválóan szavalt és nyelvtelhetsége De Gerando Antonianának a híres kolozsvári leányiskola igazgatónőjének is feltűnt. A talpraesett leányka rövidesen a kedvence lesz. E kész diplomata lény talán legjobban kirítt a Szabó-családból. Elvégezte a tanítóképzőt és férjhez ment az egyik tanítóhoz: Hencze Imréhez. Ilonának szép irodalmi munkássága volt: nagyon kedves gyermekverseket, köszöntőket írt. Háromszék megyében – Lécfalva községben működtek – elismert, kiváló tanítónak számított a Hencze-házaspár. Az elsodort falu regényében Szabó Dezső részletesen leírja Hencze tanítóék lécfalvi napjait.

VÁRY O. PÉTER

Emlékezésül!

Az Úrnak 1924-ik évében május 14-én a nagyajtai unitárius egyházközség az 1804-ben tett s már elronggalt toronygömb helyébe ezen új sárga réz gömböt állíttatta s belsejében pár sorban megörökíteni kívánta késő utódok számára a jelen parányi képét. Az 1914. évben kitört világháború sok minden magán és közkincsüktől megfosztott. 1916. aug. 29-i román betörés idején megsemmisültek értékes klenódiáink. Menekülésből hazatért buzgó székely híveink, lelkes áldozatkészséggel újakkal pótolták az elveszett értékeket. 1917-ben nagyobbik harangunkat áldoztuk föl ágyúöntés céljára, valamint orgonasípjaink egy részét. 1918-ban, a második s egyben végleges román megszállás után, mint az édesanya kebléről leszakított gyermek, egész Erdély magyarsága magára maradt, elhagyatva, Istenbe vetett hittel viselve az elnyomás ezerféle megpróbáltatását. Nehéz megpróbáltatásai közben mégis megértette az idők szavát s 1919-ben hitbuzgó népünk újból visszaállította ősrégi felekezeti iskoláját, melyet a legforróbb szeretettel ajánl a késő utódok figyelmébe, azzal a szent végrendelkezéssel, hogy a felekezeti magyar iskolát soha megszűnni ne engedjék.

1924. évben május hónapban az elvitt 4 ½ q. nagy

harang helyébe a hívek egyhangú szent buzgósággal egy 5 ½ mázsás új harangot öntettek. Ugyanekkor a templom fedele, falai kijavítottak s kívül belül újrameszeltettek. Ezen összes renoválások, a gömb és csillag 40 000 lejbe kerültek. A harang öntése és föllálítása 90 000 lejbe került. Ezen utóbbi összeg kizárólag a hívek áldozatkész közadakozásából került ki, pedig a jó Isten elég nehéz terheket rótt a mi vállainkra, de magyarságunkért, hitünkért és egyházunkért semmi áldozatot nagynak nem találunk, ez legyen testamentumunk is unokáink, késő utódok számára.

Ezen renoválásokkal egyidejűleg templomunknak a férfi bejárójánál levő előtornácot saját költségén cementtel és új fedéllel teljesen megjavíttatta Toók Mózes egyházközségi gondnok, és az egész renoválás alatt buzgó és fáradhatatlan hozzájárulást tanúsított. A 1924. évben a renoválás idején ezen szent eklézsiának tisztviselői voltak:

Az egyházközség lelkipásztora: Aranyosrákosi Taar Géza, egyházközi jegyző, Énekvezér tanító: Erdős Mihály, tanító: Gyulai Ilona.

Egyházközség ezidei gondnoka: Toók Mózes ki ezen építkezés alkalmával lelkes buzgósággal járt elől az áldozatkészségben és lelkesítésben.

Az egyházközség pénztárnoka: Darkó Lajos.

Egyháziak: Zoltán Lőrinc, Benedek Sándor és Berecz Gyula.

Ezen toronygömböt készítette Miklós Ignác nagyajtai bádigos mester. Külön írásban helyezzük el az egyházközség 1922. évi adólistáját, bizonyoságul annak, kik voltak akkor az egyházközség közteher viselő családjai s fönti terhek mellett még mekkora évi egyházi adót fizettek felekezeti iskolánk fenntartására, melyet anyanyelvünk és hitünk védvőjének tartanak. Vajha az ősök példája nagyobb tettekre és áldozatokra illetné az utókort. Az emlékül elhelyezett pénzek nem mind a mai politikai állapotnak megfelelőek, nagyobb részt régi hazánk, a szegény Magyarország pénzei.

Szomorú aggodalmak között vetettük papírra emlékezésül fönti történelmi adatokat édes magyar anyanyelvünkön, hogy lesz-e aki századok múlva diadalmas örömmel olvassa és megértse azokat? Istennek áldása hitünkön, fajunkon s ezeknek jövőjén!

Amen!

Taar Géza nagyajtai unitárius lelkész

Nagyajtán, 1924. május 14.

Lécfalva története

Attila halála után a világverő hun népből, menekülő nép lett. Szeged vidékéről merre vette volna útját, ha nem az erdélyi hegyek felé, mely a környező alföldekből kiemelkedő „fellegvár” volt. Természetes vezetője a Maros, ezen az úton lepték el a Székelyföldet. Egy részük megtelepedett a mai Szászsebesnél, a másik nem messze tőlük Szászorbónál, a harmadik rész Segesvártól nem messze, a Nagy-Küküllő közelében, Szászkézdi vidékén. Hosszú időt tölthettek itt, amikor a királyi kiváltságokkal bíró szászok ellepték e vidéket, s a hun-maradék székelyek nem alázkodtak alájuk, hanem útra keltek a mai Háromszék síkságára. Bizonyára ismerték e helyet, hiszen keletről betörő ellenséggel volt találkozásuk. A sebesi csoport alkotta a Sepsiszéket, a kézdi a Kézdiszéket és az orbói az Orbai széket. A lécfalviak a kézdiekhez tartoztak. A Sepsí és Orbai határán, Háromszék közepén, e szép sík területen telepedtek le.

A fennsík keleti oldalát a Feketeügy mosta, a nyugati oldalán a Dálnok patak ingoványa határolta, mely 2 víz Délen összeérve a déli oldalt is biztosította. Szabad bejárat csak az északi oldalon volt, hová a

templomot építették, kőfallal körülvették és a mai torony helyén levő bástyatoronnyal erősítették meg. Szakértő szem ma is meglátja a földsánc erősítéseket a toronytól nyugatra 30 méternyire a kántori lak mellett és keletre 50 méterre a papi lak szomszédságában. A széphegyen akkor csereerdő volt, amelyből cserefa oszlopokkal vették körül a falu helyét, ezt a természet alkotta fennsíkot, mintegy 10 hektár területet.

Az egymásmellé ásoft cserefa oszlopok úgy néztek ki, mintha léckerítés volna, s erről nevezték a falut Lécfalvának. A pápai dézsmajegyzék az 1330-as évekből Lezzófalvának írja, de hát a szegény talján, e jegyzékek írója nem tudott magyarul, töröft ki a nyelve a magyar szón, ezért mondta és írta a lécet lezzónak.

Az első foglalók a Gyárfások lehettek. Ők foglalták el a Feketeügy melletti lapályt, amely akkor nyárfás erdő lehetett, s bizonyára náthás volt a vezér, amikor kimondta: „ez az enyém, ez a gyárfás” – nyárfás helyett. A népi gúny rögtön rá ragasztotta e nevet. Ma is 2 omladozó kúriájuk ott van a Gyárfás János és Gyárfás György féle, persze régen eladták az 1880-as években. 1760–1876-ig e néven 41 született.

A keresztes háborúkból tért meg a Keresztes család alapítója. 1760–1889-ig 79 született.

Nagy család volt a Bodor, ma is utcát neveznek róla állítólag gidófalviak voltak s onnan is jöttek. A Bodor utca nem esik az erősítésen belől, a Dálnok patak mellett van, tehát második település, mert idő kellett, míg a patak völgye lakhatóvá vált. Kútásánál 6–7 m mélyből nádgyökökerek kerülnek elő, tehát ily magasságot kellett töltsön a patak, míg letelepedésre alkalmas lett. 1760–1890-ig e néven a legtöbb 320-an születtek. Ma már csak 2 öreg férfi van, fiutód nélkül.

Hatalmas bíró volt György, a Györgybíró család megalapítója. 1760–1890-ig 47 született.

A Faggyas család alapítója, tatárkergetés közben vette el a zsákmányolt zsíradékot. Ráragadt a Faggyas név. 1760–1890 közt 71 született, ma egy sincs.

Hadakozó német házassodott be a székelységbe s alapítá a Németh családot. 1760–1890 közt 53 született. Köztük nagyanyám Németh Mária 1825.

Az 1600-as évek közepe táján Bodor Péter hozott magával Lipppa vidékéről egy elárvult rác gyermeket a hadakozásból, ebből lett a Rátz család. A vér felfrísztés meglátszik rajtuk, mind szálas emberek, sokan tanultak és kiszármaztak. 1760–1890 = 65 szül.

A Bitaiak Bitáról jöhetnek. 1760–1890=161 született.

Az urak, különösen a Gyárfások sűrűn jártak a Kolozsvári országgyűlésre s Kolozs vidékéről hozhatták a Kolozsiakat. 157 szül.

Az első anyakönyv 1760-ból való, 1890-ig írtam ki a következőket: Bartha szül: 260. Csákány 87. kihalt. Dálnoki 83. Gál 44. Hajdó 97. Kocsis 172. Marton 61. Mihály 78. Miksán 34. Nagy 39. Oláh 77. Pál 35. Salamon 37. Simon 63. Sorbán 50. Szabó 142. Szakács 58. Szekeres 61. Szócs 37. Tarcali 55.

Lécfalvi papok névsora

Antal plébános 1537, György plébános 1556, Maroskoppándi István prédikátor 1604, 1610, 1614, Gidófalvi András Mihály 1638, 1639, Lisznyói Vajda György 1656, Pávai István 1663, Szentkirályi András Mihály 1675, 1680, Szentkirályi András Péter 1683, 87, 89, Vajda Péter 1698, Csernátoni Gerzson 1717, Szentkirályi Dániel 1724, Keresztes Péter 1733, Lécfalvi Török Ferenc 1742, Forrai Márton 1746, Gál János 1750–51, Dálnoki Kovács Márton 1760–68, Kézdivásárhelyi Bertalan András 1768–1810, Jantsó Máté 1810–1843, Sükösd Sámuel 1843–1846, Sámuel Miklós 1847–1858, Zoltáni Elek 1859–1917, Papolci Csorja Sándor 1917– (utólagos beírás más írószerrel, más kézírással).

Az egyház élete a 80-as évektől rendes mederben folyt. 3000 frt tőkéjének kamata fedezte a kiadásokat. 7½ hold papi és 3½ hold kántori kanonikája (lelkészi járandósága) volt. 1896-ban tagosították a határt s akkor a kanonika egy tagba, a temető mellé, az agyagverem szomszédságába, igen jó helyre került. Lécfalva község 1900-ban 13 hold 1150 nsz öl földet adott, közvetlen a kanonika mellett, cserébe a régi temetőért, hol most a községháza van, s ez igazán fedezte az egyház fenntartását. Ez az adomány, lécfalvi Keresztes Ede, akkori jegyző közbejárására történt. 1912-ben csináltatta a polg. község az egyháznak a toronyórát.

1914. aug. 1-én kitört az első világháború, a munkaképes férfiak mind elmentek, és 48-an ott is pusztultak.

Hősi halottak 1914–18-ból

1. Rác Pál orosz fogs. 2. Pál István 1918. X. 10. 3. Oláh János 1915. IV. 15. 4. Kolozsi Antal Józsefé 1916. 5. Barta Sándor Galícia 1915. VIII. 27. 6. Sikes János orosz fogs. 7. Szakács Sándor Galícia 1915. 8. Dálnoki József kórház 1915. 9. Gáspár József Galícia 1915. IX. 21. 10. Kocsis Antal orosz lengyel orsz. 1915. VIII. 30. 11. Szabó János id. Pál Svédország 1917. IV. 14. 12. Zakariás Pál olasz frt. 1918. 13. Pál József Galícia 1914. 14. Kis Sándor zászlós olasz frt. 1917. 15. Marton János orosz fogs. 1915. III. 16. Kolozsi Antal Antale 1914. Eltűnt 17. Kocsis Lajos Párizs mellett sebesült, Bpsten meghalt, hazahozták 18. Németh István olasz frt. 1916. VIII. 15. 19. Szekeres Mihály Galícia 1915. XI. 2. 20. Marton József Ferencé 1915. okt. 21. Fazakas Árpád káplár olasz frt. 1917. 22. Bitai András 1918 X. 5. 23. Bitai Sándor 1917. II. 25 hadimunkás az Ojtozba. 24. Miksán Ferenc orosz frt. 1914. X. 5. 25. Miksán András orosz frt. 1915. IX. 30. 26. Miksán Pál olasz Doberdó 1916. IX. 17. 27. Kerekes István 1914. Kórház Galícia 28. Bitai Ferenc 29. Buna Lajos Galícia 1914. X. 10. 30. Boros István örvezető orosz lengyel orsz. 1915. IX. 12. 31. Szakács Ferenc 1915 kórház. 32. Sütő Mihály Zsigmond 1917 olasz frt. 33. Demeter József Uzsoknál véletlen szerencsétlenség. 34. Hajdó András 35. Hajdó János 36. Hajdó Mózes 37. Oláh Sándor Pálé 38. Fazakas Antal 39. Kozma Ferenc 1914. Kárpátok, fenyvesvölgyi őrház. 40. Kozma Sándor 1915. Prága. 41. Dálnoki János 1918. 42. Simon Antal várhegyi. 43. Gáspár Barabás vhygi haza[hozták]. 44. Deák András Kvásárhelyi sintér. 45. Hadnagy Miklós orosz fogság 46. László Tamás 1916. VII. 16. orosz fogs. 47. Bence András tizedes 1914. 48. Kocsis András Pálé 1914. X.

1916. augusztusában elvitték a nagy és kicsi harangokat. Aug. 28-án a román betörés elől menekült a falu szekérrel Békéscsabáig. 6 hét alatt kiverték az ellenséget, gyűjtogatás nem volt, az asztagok épen maradtak, de az állatállományban nagy volt a veszteség.

1917. aug. 30-án meghalt Zoltáni Elek lelkész 58 évi itteni szolgálat után és helyét egyhangú meghívással, sepsiszentgyörgyi segédlelkész, Papolci Csorja Sándor foglalta el 1917. okt. 14-én.

1918-ban elvesztettük a háborút s Erdélyt Romániához csatolták. Nehéz idők jöttek. A papnak fizetést nem adott sem az állam sem a nép. 1919-ben a zsidó bérlőnek, ki a régi írásban említett Bodor Zsigmondnak 230 holdját bérelte, 1/10-ben arattam búzát, hogy kenyérem legyen. Azután meg kellett fogni az ekeszarvát. 1930-ban jött a konverzió, a pénz ártékelése. Az egyházi tőkék 1000 frt-jából 300 lej lett, hogy 1940-ben, mikor Magyarországhoz csatoltak ebből 10 pengő legyen, mikor egy mázsa búza 30 pengő volt.

Jött a II-ik világháború, melyben 17-en ismét ott-
veszttek: 1. Szabó Pál orosz fogs. Karasctin (?) város.
1944. 2. Németh Ferenc Heves megye 1944. nov. 3.
Szakács József 1944 nyarán kórházban. 4. Nagy And-
rás 5. Marton Antal fogságba eltűnt 6. Oláh István 7.
Pál István 8. Hajdó István 9. Bitai Gyula id. 10. Bitai
Gergely 11. Dancs Jenő 12. Molnár Károly 13. Hajdó
József 14. Dálnoki József 15. Papucs Ferenc (áthúzva:
Imre) 16. ifj. Sándor István 17. Kondor Pál r. kath.

1940. nov. 10-én egy földrengés templomunkat
megrongálta, a 2 bütüfalat a fedélzettől felfelé, újra
kellett rakni. 1943. júl. 11-én egy soha nem látott jég-
verés pusztította el Háromszék termését és közte
Lécfalvát is, de a magyar kormány gondoskodott a
vesztesség pótlásáról.

1944-ben elvesztett a háború, szept. 8-án 2 orosz
tank jött be a faluba. Embert nem öltek. Azután a lo-
vakat elvitték, a marhák nagy részét be kellett szol-
gáltatni. Ismét Romániához csatoltak. 1946-ban a szá-
razság miatt a termés megsemmisült, sem eső, sem
hó nem lett 1945 őszétől 1946. szept-ig. Akkor a
szept-i esővel a pityóka újra kötött és kielégítő ter-
mést adott.

1950-ben kollektív gazdaságot csináltak, az egész
falu beállott, de 5 nagyobb birtokost nem vettek be,
ezekből 2-öt félévig tömlöcbe tartottak. Egyik a Bo-
dor Zsigmond unokájának a férje, a másik Keresztes
Ede jegyző fia. Kettőt Konstanca mellé internáltak
1956-ig. A régi írásban említett Sándor István 3 uno-
káját és egy unokájának a férjét egy év múlva kitették
a kollektívából. Ezek brassói gyárakban, vagy a várhegyi áll. gazdaságban kerestek megélhetést.

Az egyháznak is beadatott minden földje, így a
lécfalvi pap, kinek díjlevele 180 kalangya ősz és
ugyanannyi tavasz gabonáról szól, ha a szalmazsák-
ját meg akarta tölteni Telekről vette a szalmát.

És mégis élünk

Lécfalvát polgárilag Nagyborosnyóhoz csatolták.
A néptanács elnöke: Németh József n. borosnyói lakos.

Lécfalván a falufelélős (bíró) Mátyás Antal Kéz-
dialmásról került r. katolikus, a Baconi cselédje volt.
A koll. gazdaság elnöke Lakatos Lajos Komandórról
került unitárius, ki az én kocsisom volt.

A lécfalvi koll. gazdaság Háromszéken a legna-
gyobb 1400 hektár földje van és az idén 100 vagon ga-
bonát csépelet.

Lécfalva lélekszáma 750, 5-6 kivétellel református.
Lelkipásztor: Papolci Csorja Sándor. Megyebíró
Németh Gábor. Presbiterek: Salamon János, Marton
Sándor, Bagoly Gábor, Gerendi András, Kolozsi
László, Szabó Pál, Kolozsi János, Oláh Ferenc, Bartha
Antal, Bartha Sándor, Marton Géza, Kolozsi Cs. Fe-
renc, Németh Kálmán, Oláh János, Rácz Sándor.

Egy mázsa búza ára 300 lej. 1 q árpa vagy rozs 200
lej. 1 kg. marhahús 10–12 lej, de ritkán lehet kapni,
egy férfi napszám 40 lei, egy női napsz. 25 lei, de
csak a szomszéd falukban, itt nincsen szükség nap-
számosra, de nem is lehet kapni.

Egy q pityóka 50 lej.

A toronygömb javítását csak úgy tudtuk eszkö-
zölni, hogy minden család 1 q pityókát, vagy 50 lejt
adott. Begyűlt 170 q pityóka. A kiscsillagot és csillagot
csinálta Marton Ferenc sepsiszentgyörgyi bádigos
4000 lejért.

A régiek üzenete a kiscsillagból, a hátultöltő fegy-
verek feltalálása idejéből való. Ezeket is vissza-
tesszük. Mi már az atomkorszakban élünk, a mester-
séges holdak idejében, mit hoz reánk a jövő? Azt csak
az Isten tudja, hátha valami bolond tudós felrobbant-
ja a földet?

Feledjük a múltat, jövőnk talán jót mutat. A ke-
gyelmes Isten oltalma legyen velünk s veletek,
jövendőnk reménységei.

Lécfalva 1957. november 8.

CSORJA SÁNDOR

A torony gömbjében talált pénzek 1957. okt. 31-
én: 5/10 krajcár 1860. réz, 1 krajcár 1868. réz, 10 kraj-
cár 1870 ezüst, 20 krajcár 1869 ezüst, 4 krajcár 1868.
réz, 1 forint 1871. ezüst.

1957. október 31-én vették le tornyunkról a félre-
dőlt csillagot, hogy kijavíttassék, a kis gömbben az
alábbi írást találtuk.

Ez a gömb feltételezett az 1878-dik év augusztus ha-
va 24-kén, mikor a régi zsindefödél leszedetvén, a
födélzet bádogpléhhel borított be, és az egész to-
rony mely 1835-ben épült – teljesen kiújítatott. Ugyan
az írt időben restauráltatott a templom is, mely az idő
viszontagságai által annyira meg volt rongálva, hogy
a régi oldalfalakat 1 méternyire, a bütü falakat ennél
még mélyebbre le kellett szedni s helyettük egészen
új falat emelni. A templomon keresztül vas kulcsok
húztak s az így megerősített épület új födél alá vé-
tetett; ekkor kapta a templom a régi helyett, mostani
alakját, m. kir. állami mérnök Sompek József terve
szerint. Mind a torony mind a templom kiújítását vé-
gezte kézdivásárhelyi építész Cseh István 4100 forint-
ért osztrák értékben.

Lécfalva evangélium szerint reformált egyházköz-
ségnek népessége ez évben 1104 volt, melyből 120
kepezető, a többiek oszporások (ti. akik pénzben fi-
zették a papi járandóságot), egy kepe áll 3 kalangya
ősz és ugyanannyi tavasz gabonából, az oszpora 30 kr-
ból. Ezen arányban folytak be az egyháztagok a temp-
lom és torony kiújításának költségei fedezésébe is, fi-
zetvén egy kepező 10 frt-ot, az oszporás 2 frt 50 kr-t.

Az egyházközség előjárói: Zoltáni Elek lelkész. Kis
Sándor kántor és fiutartó. Sipos Sámuel leánytartó.
Mihály Károly keblbi gondnok Kocsis Pál megyebíró.
Lécfalvának, mint politikai községnek bírja Sándor
István. Körjegyző Bodor Zsigmond, ki a kézi ev. ref.
egyházmegyének helyt lakó algonok.

Az erdélyrészi ev. ref. anyaszentegyház püspöke:
Nagy Péter.

Uralkodó I. Ferenc József, ki Magyarország alkot-
mányát 1867-ben vissza állítván és ezen évben az or-
szág fővárosában Budapesten megkoronáztatott és
közszertetettől környezve uralkodik. Magyarország
igazgatását parlamentáris kormányforma mellett 8
tagból álló felelős minisztérium intézi.

Ez évben végződött be a tavaly Oroszország által
legigazságtalanabbul megindított orosz-török hábo-
rú, melyben a csodás vitézséggel küzdött török nem-
zet, hosszas küzdelem után, a háromszor nagyobb
számú orosz hadsereg által legyőzetett. Az osztrák-
magyar hadsereg pedig éppen most harcol Bosznia
és Hercegovina okkupálásáért.

A folytonosan ismétlődő háborúk és elemi csapá-
sok miaft országserzte kedvezőtlen az anyagi hely-
zet. Vajha az egek ura a jövő korra, boldogabb időket
derítene, hogy a béke és jólét ölen, századokról-szá-
zadokra álljon és viruljon egyházunk, hazánk és
nemzetünk.

BODOR TIVADAR

Toldalékul – s a jelen emlékeül. Az úgynevezett
méter mértékek ezelőtt egy pár évvel jöttek haszná-
latba. Egy hektóliter búza ára 6 frt osztrák értékben,
rozs 4, törökbúza 6, árpa 4, zab 2, egy kilogram mar-
hahús 36 krajcár, só 5, egy férfi napszám étellel 40
kr., női 30 kr.

Üdv nektek hálás utódok. Áldás – szerencse veletek.
Csorja Sándor lelkész, beiktatóján 1917. október
írta és felolvasta Hencze Imréné Szabó Ilona tanító-
nő.

Tisztelt társaság!

Először is ezer bocsánatot kérek
Hogy itt bent is meg merek szólalni,
Mert hisz ma én csak a konyhából élek
De úgy a szívemen fekszik valami.

Már pedig ha szólani akar egy asszony
Nem hallgattatja el a jó Isten sem.
Megszólalok hát e szép ünnepnapon
Kérem hallgassák meg szép türelmesen.

Híres Lécfaluban nagy vala a bánat,
Meghalt a jó pásztor, itt hagyta a nyáját,
Mást kellene kérni a magas egetől,
Talán a legjobb lesz, éppen Szent Pétertől.

El is megyen díszben egy néhány presbiter,
Nagyokat szuszogtak, mert sok lépcső vitt fel,
Mégis oda értek, s Szent Péter otthon volt,
Megyebíró uram köhintett s így szólott:

Tekéntetes Uram! Egy kérésünk volna,
Ha kigyelmed értünk egy pár jó szót szólna,
Papra van szükségünk, sürgősen kellene,
Ha volna oly szíves és nekünk küldene.

Jó öreg Szent Péter megcsóválá fejét,
Nem jó helyen adta kend elő kérését.
Ez a nagy háború minden rendet megbont,
Menjen kissé tovább, ott van a papközpont.

Nem ismeri Kend még a mostani rendet,
Kávéért csak a kávéközpontba mehet,
Avagy, ha korpa kell, ott a korpa központ
Jobb, hogyha oda megy, s ottan egy kérést mond.

Megyebíró Uram megvakará fejét,
Megint ismételte előbbi kérését;
De nekünk gyorsan kell, adna hát, tegye meg,
Minden központoktól Uram őrizze meg.

Feleli Szent Péter, legyen hát, nem bánom,
Csak aztán ne legyen késő szánom, bánom.
Szeressétek is, ha adok nektek papot,
Adjatok szájába, jó zsíros falatot.

Megyebíró Uram megint izeg-mozog,
Látszik, hogy fejében még valami forog.
Kérdi is Szent Péter, tán valami bántja?
Volna Lécfalvának külön óhajta?

Úgy Kegyelmes Uram, van egy nagyon jámbor,
Azt kérnök mi tőled, neve Csorja Sándor.
Hidd meg Uram, olyan jóra való féle,
Nagyon megszerette Lécfalva hű népe.

Nó most már értem, a központtól mért félték,
Mert az mindég más ad, mint amit ti kérték.
Ha lisztre van szükség, azt hiába mondod,
Kiutal lisztjegyre 2 tucat inggombot.

És nektek Csorja kell, épen Csorja Sándor?
Talán őt kívánja lécfalvi vén kántor?
Tán Keresztes Ede is őtet akarja?
Kocsis Bandinak sincs egyéb óhajta?

Aztán mond meg fiam, szelíd ez az ember?
Dolgozni is szokott, nemcsak mindig hever?
Ki szokta fizetni evését-ivását?
Elszokta fogadni jó ember hívását?

Hidd meg Uram nekem, érdemes ember ő,
Dolgos, fain szónok és ember becsülő,
Nem hagy maga után csomó adósságot,
Soha senkivel sem tett, semmi csúfságot.

Hát a tanítóknak leszen segítsége?
Együtt hangzik nálok az Úrnak igéje?
Szószékből buzdítja jó szóval a népet?
Nem csinál senkinek bosszús, csúnya képet?

Eltaláltad Uram, minden jó van benne,
Leszen Lécfalvának igaz öröme.
Szószékből hallottuk, gyönyörű a hangja,
Szívhez szóló, mint a kis falu harangja.

Hát a tudománya, vajon megfelelő?
Valami idegen nyelvet beszél – ért ő?
Például ezeket: ramsli, ferbli, terc, ász?
Megtudná mondani, mit tesz: kalabriás?

Meg bizony jó Uram, ezeket is tudja,
Megfordul kezében mind a két biblia,
Az a régi nagy is, és a harminckettes,
De mint tudjuk azért, olyankor is kedves.

Hát a más vallását tudja-e szeretni?
Leülne zsidóval a kártyát keverni?
És, ha játszik fizet, vagy azt mondja „hozom”,
Vízen szokott élni, vagy csak mindég boron?

Már mennyit kérdezel, rá feleli Sebők,
Szeret ő zsidót is, hát Rosenfeld Jenőt,
Olyan jó barátok, Jenő is sok jót tesz,
Egyszer örömeiben, reformátussá lesz.

Vizet szokott inni, de bortól sem fut el,
Olyan, mint amilyen derék férfinak kell,
Egészen nyugodtan utalhatod nekünk,
S te is meg lehetsz majd elégedve velünk.

Nó hát legyen úgy, hát megkapjátok végre,
De most halljam azt is, mennyit adtok érte?
Mert én maximális áron el nem adom,
Mennyivel adsz többet, halljam azt galambom.

És előbb megkérdem, mit szól a vén kántor?
Kell-e mellé papnak, neki Csorja Sándor?
Mert ő buzgó ember, nincsen benne hiba,
Most is a zsebében, évszakos biblia.

A vén kántor arca mosolyra terüle,
Könyörgve emeli szemét Szent Péterre,
Kell ő Uram, add hát! Ne várakoztass meg!
Jó ő harmadiknak, s ha kell negyediknek.

Így lett Lécfalvának mostan ifju papja,
Süssön reá mindig a boldogság napja!
Szeresse híveit, ahogy mi szeretjük,
Minden jóban, szépben csak őtet követjük.

Áldja meg az Isten mind az itt valókat,
Ragadják kezökbe a borospoharat,
Addig éljünk mind-mind, amíg meg nem halunk,
Soká-soká éljen a mi ifjú papunk.

A MŰVELŐDÉS megrendelhető minden postahivatalnál. Sorszámunk a sajtókatalógusban: 4067. A KÖNYVESHÁZ sorszáma: 7055. Előfizetőknek negyedévre 18000 lej, egy szám ára 10 000 lej.

Magyarországon előfizethető a Könyvtárellátó útján (1391 Bp., Váci út 19. p.f. 204), a Magyar Napló szerkesztőségében (1062 Bp. VI. Bajza utca 18) és a Custos-Zöld Könyvesboltban (II. Margit krt. 6).

Megvásárolható, illetve előjegyezhető a MŰVELŐDÉS és a KÖNYVESHÁZ az alábbi helységeken:

KOLOZSVÁR: a szerkesztőségben (utánvétellel régi számok is); előfizethető az Apex lapterjesztőnél; Egyetemi Könyvesbolt; RODIPET; Röser Antikvárium;
SZAMOSÚJVÁR: Téka Alapítvány;
TORDA: RMDSZ, Vásárhelyi Géza Könyvtár;
ARAD: Tulipán Kft.;
BESZTERCÉ: RMDSZ;
MICSKE: Hodgyai Edit;
NAGYSZALONTA: Arany János Művelődési Egyesület;
BRASSÓ: Áprily Lajos Gimnázium (Pásztori Klára);
FOGARAS: unitárius parókia;
KÓHALOM: református parókia;
NÉGYFALU: Köpe Ilona;
GYULAFEHÉRVÁR: Gróf Mailáth Gusztáv Károly Gimnázium;
NAGYENYED: Bethlen Gábor Gimnázium;
CSÍKSZEREDA: Márton Áron Gimnázium;
CSÍKSZENTDOMOKOS: általános iskola;
CSÍKSZENTMÁRTON: Bajkó István;
GYERGYÓSZENTMIKLÓS: Ambrus András;
SZÉKELYUDVARHELY: Benedek Elek Tanítóképző Főiskola;
SZÉKELYKERESZTÚR: múzeum;
PISKI: református parókia;
SEPSISZENTGYÖRGY: BOJTÁR Kft; Csikós Júlia; H-Press; Mikes Kelemen Közművelődési Egyesület;
BARÓT: Váncza Gabriella;
KÉZDIVÁSÁRHELY: Bod Péter Tanítóképző;

KOVÁSZNA: Kőrösi Csoma Sándor Gimnázium és városi könyvtár;
UZON: Ambrus László;
RESICA: református parókia;
MÁRAMAROSSZIGET: Hollósy Simon Művelődési Egyesület;
NAGYBÁNYA: Könyvesház;
SZAMOSARDÓ: Vicsai János;
MAROSVÁSÁRHELY: RMDSZ; Vártemplom parókiaja; Fazakas Károly lapterjesztő (Panseluțelor nr. 4/3);
DICSŐSZENTMÁRTON: Sipos Domokos Művelődési Egyesület;
GERNYESZEG: általános iskola;
LUDAS: Székely Réka;
NYÁRÁDSZEREDA: Molnár Elvira;
SÁROMBERKE: IKE;
SZOVÁTA: Szabó Gizella;
SZATMÁRNÉMETI: Baraprest Kft; Papp Piroska;
NAGYSZEBEN: RMDSZ;
MEDGYES: református parókia;
ZILAH: gimnázium; Kovács Kuruc János;
KRASZNA: Hajas Matild;
SARMASÁG: Horváth József;
SZILÁGYCSEH: Tövishát Egyesület;
SZILÁGYSOMLYÓ: Báthory Alapítvány;
ZSIBÓ: Mátyus Éva;
TEMESVÁR: Boér Jenő;
LUGOS: Fülöp Lidia;
BUKAREST: Bukaresti Petőfi Művelődési Társaság.

Lapszámunk szerzői:

Bodor Ferenc (1941–1994), művészettörténész * **Derzsi Sándor** (1919–1978), költő * **Dezső István**, ny. * **Sas Péter**, művelődéstörténész – *Budapest* * **Forró Miklós**, tisztviselő * **Ráduly Margit**, textilművész – *Csikszereda* * **Herepei János** (1891–1970), művelődéstörténész – *Szeged* * **László Ferenc**, muzikológus * **Lászlóffy Csaba**, költő, drámaíró * **Starmüller Katalin**, festőművész * **Zsakó Erzsébet**, ny. – *Kolozsvár* * **Váry O. Péter**, újságíró – *Sepsiszentgyörgy* * **Derzsi Ottó**, ny. – *Tatabánya* * **Boér Jenő**, főszerkesztő – *Temesvár*

10 000 lej